

CEPHELEŐMEDEN
BÖLÜNMEYE:
MISIR'DA MÜSLÜMAN
KARDEŞLER, 2013-2016

RAPOR



Yasir Fethy

EKİM 2019

**CEPHELEŐMEDEN BÖLÜNMEYE:
MISIR'DA MÜSLÜMAN
KARDEŞLER, 2013-2016**



(Bu raporun Arapça orijinali ilk olarak Mısır Araştırmaları Enstitüsü tarafından “Müslüman Kardeşler ve Ocak Devrimi-Üçüncü Kısım” başlığı altında yayımlanmıştır.)



Yasir Fethy İslami Hareketler ve Demokratikleşme konularında uzmanlaşmış Mısırlı bir araştırmacıdır.



Bu yazının içeriği ile ilgili bütün sorumluluk müellif(ler)ine aittir.

Telif hakkı © 2019, Al Sharq Forum

Her hakkı saklıdır.

Tasarım: Jawad Abazeed

Türkiye'de basılmıştır.

Bu yayının tüm hakları Al Sharq Forum'a aittir. Al Sharq Forum'un izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt, bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Adres: Yenibosna Merkez Mahallesi, 29 Ekim Caddesi.

İstanbul Vizyon Park A1 Blok, Kat:6 No.:52 34197

Bahçelievler / İstanbul / Türkiye.

Telefon: +902126031815

Faks: +902126031665

E-posta: info@sharqforum.org

İÇİNDEKİLER

6	Özet
8	GİRİŞ
8	BİRİNCİ AŞAMA: TEŞKİLATIN DEĞİL, LİDERLİĞİN BOZULMASI
10	Zorunlu Bir Liderlik Kurma
12	İKİNCİ AŞAMA: STRATEJİ ARAYIŞI
13	Altı Aylık Plan
14	Ağustos 2014 Planı
17	Cemaat İçinde Şiddet Kullanma Eğiliminin Gelişmesi
19	Yurtdışındaki Mısır Müslüman Kardeşleri'nin Faaliyetlerini Düzenlemek
19	ÜÇÜNCÜ AŞAMA: ÖRGÜTSEL İÇ İHTİLAFIN ORTAYA ÇIKIŞI VE BÖLÜNMEYE DOĞRU GİDİŞ
20	İhtilafın İşaretleri
22	İhtilafın Tırmanması
25	"Şaşırtma ve Yıpratma" Planını Değerlendirme
26	DÖRDÜNCÜ AŞAMA: LİDERLİK İHTİLAFLARI KRİZİNİN TIRMANMA NEDENLERİNİ VE CEMAATİ YENİDEN ETKİNLEŞTİRMENİN ZORLUĞUNU AÇIKLAMA
32	SONUÇ
34	Referanslar

Özet

- Rabia Meydanı'ndaki oturma eylemlerinin dağıtılması, Müslüman Kardeşler cemaati için büyük bir şok oldu; bu durum özellikle teşkilatın lider kadrosundan ve sembol isimlerden birçoğunun tutuklanmasının ardından cemaatin liderlik yapısı üzerinde olumsuz bir etki bıraktı. Ancak teşkilat acziyete düşmedi veya çökmedi; -kendiliğinden ve merkezi olmayan bir şekilde- gösterileri ve protestoları, Şubat 2014'te örgütsel meşruiyete sahip bir liderlik olarak "Yüksek İdare Komitesi" kurulana kadar yönlendirebildi.
- 2014 Ağustos'unda "Özel Eylem Seçeneği", yani gösterileri korumak ve polis ile idari makamları şaşırtıp sekteye uğratmak için -sadece ve sadece belirli durumlarda hedef alma vurgusuyla- şiddetin sistematik olarak kullanımı kararı alındı. Bu planın ve öncesindeki Altı Aylık Plan'ın hedefi, siyasi sahneyi değiştirmek için çalışmak ve demokratik gidişata geri dönüş ufkunu açacak şekilde dışlama ve şiddet baskısını hafifletmekti.
- 2014 yılı sonunda cemaatin nasıl yönetileceği ve stratejisi konusunda İrşat Bürosu üyeleri arasında bazı ihtilaflar baş gösterdi; ancak bu ihtilaflar başlangıçta bölücü bir nitelik taşııyordu, ta ki örgütsel mekanizmalara ve bu mekanizmaları yönlendiren üst mercilere sirayet edene kadar.
- 2015 Mayıs'ında Genel Mürşit Vekili Dr. Mahmut İzzet'in, Dr. Muhammed Kemal başkanlığındaki Yüksek İdare Komitesini ilga kararını yayımlaması üzerine Müslüman Kardeşler içinde alenen bir çatışma patlak verdi. Dr. Muhammed Kemal, bu kararı, yetkisi olmayanlarca yayımlandığı için reddetti. Karar, içişleri bakanlığına Mecdi Abdülğaffar'ın tayin edilmesiyle güvenlik güçlerinin saldırılarını arttırdığı bir döneme denk düştü.
- İhtilaflar güvensizlik, yoldan sapma suçlaması ve örgütün üst idari mekanizmasının kararsızlığı yüzünden tırmandı. Eski/yaşlı ekip, teşkilatta meşru en üst otoriteyi içeride Genel Mürşit Vekili Dr. Mahmut İzzet ve dışarıda Yurtdışındaki Mısırlılar Derneği başkanı İbrahim Münir Hoca olarak görüyor ve bu nedenle onun kararını anlayışla karşılayıp kabul ediyordu. Diğer taraf ise ilk adımı, Müslüman Kardeşler'in çoğunluğunun hükmüne başvurmak ve seçimlere gitmek olarak görüyor ve bu seçimlerin cemaat içinde üst otoriteye sahip liderliği belirleyebileceğini savunuyordu. Bu iki bakış açısının bir orta noktada buluşması imkânsızdı.

■ 2015 Aralık'ında Dr. Mahmut İzzet'in kararını uygulamaktan sorumlu Yüksek İdare Komitesi başkanı Dr. Muhammed Abdurrahman tarafından, ikinci Yüksek İdare Komitesini feshetme ve Dr. Muhammed Kemal idaresine yakın adamlar hakkında soruşturma ve el çektirme işlemlerini başlama kararı duyuruldu. Aynı zamanda Yurtdışındaki Mısırlılar Derneği Londra şubesi Dr. Mahmut İzzet'in yönetimi altında, cemaat sözcüsü olan Muhammed Muntasır'ın görevden alındığını ve yerine Talat Fehmi'nin atandığını ilan etti. Ardından cemaati temsil eden yeni resmi internet sitesi ve sosyal medya sayfalarının açıldığı bildirildi.

■ Eski liderlik ile seçilmiş yeni liderlik arasındaki ihtilafın şiddetini arttıran ve kontrol altına alınmasını zorlaştıran üç faktör bulunuyor: (i) somut herhangi bir siyasi hedefi gerçekleştirme noktasında yeni stratejiler denemekten acziyet, (ii) cemaatin lider kadrosunun kah tutuklamalarla kah tasfiyelerle kah yurtdışına gitmek zorunda bırakılarak zayıflamasına yol açan, daha evvel eşi benzeri görülmemiş güvenlik baskılarının arttırılması, (iii) planlama ve değerlendirme konusunda stratejik bir vizyonun olmaması ve prosedürel ve operasyonel boyutla yetinme.

GİRİŞ

Mısır'da Müslüman Kardeşler, Mübarek devrinde sınırları belirli siyasi atmosfere uygun bir şekilde, on yıllarca siyasi durgunluk hâli yaşadı. Ancak Müslüman Kardeşler'in de uzun yıllar uyum sağladığı bu siyasi ortam Ocak 2011'den itibaren değişti ve (yeni döneme) hızlı değişim, altüst oluş, muğlaklık ve "belirsizliğin" egemenliğinin yanı sıra Mübarek dönemindeki alışıldık siyasi aktörlerin ve rakiplerin değişimi damgasını vurdu.

Ortamın değişmesi cemaatin beklemediği, hazırlıksız yakalandığı ve -ister liderlik düzeyinde olsun isterse aşağı kademelerde- iç kültürün tabiatına uymayan bir durumdu. Olayları değerlendirirken geçmişten gelen korku, teyakkuz ve merkezilik mirası devam ederken ve bu da cemaati mütereddit ve değişken kılarken, kendi kendine dayattığı baskılara bağlı olarak tepkisel davrandı ve dolayısıyla daha evvel kendisine çizdiği sınırları mecburiyetler doğrultusunda bırakmak zorunda kaldı. Cemaat cumhurbaşkanlığı makamına erişmeyi başardı; ancak sadece bir sene sonra Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi görevinden uzaklaştırıldı. Kalabalıklara, çoğunluğa ve demokrasiye önem vermeyen, halkın görüşünü dönüştürmekte mahir olan, değişim isteyenleri karalayan, iç savaşla tehdit eden ve keskin kutuplaşmayı destekleyen Mübarek döneminden çok daha baskıcı bir yönetimin iktidarı eline almasıyla cemaat üzerindeki baskı görülmemiş şekilde arttı. Rabia Meydanı'ndaki eylemlerin vahşice dağıtılmasıyla, katliamların ve barışçıl gösterilere karşı şiddetli baskının sürmesiyle ihlaller daha da tırmanırken, cemaat her defasında mevcut anla nasıl baş edeceğini düşünmeye çalıştı.

Mısır'da Müslüman Kardeşler, Mübarek devrinde sınırları belirli siyasi atmosfere uygun bir şekilde, on yıllarca siyasi durgunluk hâli yaşadı. Ancak Müslüman Kardeşler'in de uzun yıllar uyum sağladığı bu siyasi ortam Ocak 2011'den itibaren değişti ve (yeni döneme) hızlı değişim, altüst oluş, muğlaklık ve "belirsizliğin" egemenliğinin yanı sıra Mübarek dönemindeki alışıldık siyasi aktörlerin ve rakiplerin değişimi damgasını vurdu

Bu çalışmada cemaatin askeri darbeden bu yana içinden geçtiği aşamalar, bu süreçteki en önemli özellikler ve olaylar ele alınacak. Liderliğin bozulmasına mukabil teşkilat dinamizminin devam ettiği birinci aşamayı, cemaatin teşkilat liderliğini yeniden tesis etmeye ve darbeye karşı stratejiler aramaya çalıştığı ikinci aşama izleyecek. Üçüncü aşamada cemaat içinde ihtilafların patlak vermesi ve liderlik kadrosunda ihtilafların tırmanmasının sebepleri açıklanmaya çalışılacak.

BİRİNCİ AŞAMA: TEŞKİLATIN DEĞİL, LİDERLİĞİN BOZULMASI

Rabia Meydanı'nda oturma eyleminin dağıtılması gerek cemaat gerekse Cumhurbaşkanı Mursi taraftarları için büyük bir şok oldu. Bu şok cemaatin liderlik yapısını da bozdu; zira lider kadrosundan ve sembol isimlerden birçoğu tutuklandı. Mesela 20 Ağustos'ta -dört gün evvelki Öfke Cuma'sında Ramses Meydanı'nda oğlu öldürülen¹- Müslüman Kardeşler Genel Mürşidi Muhammed Bedii², 22 Ağustos'ta Müslüman Kardeşler Sözcüsü Ahmet Arif³, 22 Ağustos'ta İrşat Bürosu üyesi Dr. Mustafa el-Çuneymi⁴, 24 Ağustos'ta yine İrşat Bürosu üyesi Dr. Muhyi Hamid⁵

ve 29 Ağustos'ta cemaat liderlerinden, aynı zamanda Hürriyet ve Adalet Partisi Genel Sekreteri Dr. Muhammed el-Biltaci⁶ ve daha birçokları tutuklandı.⁷

Ağustos ayındaki tutuklama kampanyasından sonra bir grup teşkilat lideri, bir kez daha liderlik ile örgüt bağını kurmaya çalıştı. Ancak 17 Eylül'de aralarında cemaatin medya sözcüsü mühendis Cihad el-Haddad, İrşat Bürosu üyesi mühendis Muhammed Ahmet İbrahim, İrşat Bürosu üyesi Dr. Muhammed Ebu Zeyd ve İrşat Bürosu üyesi Dr. Hasım Ebu Bekir'in de olduğu tutuklamalar ve baskınlar devam etti.⁸ Yapının lideri Dr. İsam Aryan da 30 Kasım'da tutuklandı.

Mısır içinde İrşat Bürosu üyeleri arasından öldürülmeyen veya tutuklanmayan sadece şu isimler kaldı: Cemaatin Genel Mürşit Vekili Dr. Mahmut İzzet, Dr. Muhammed Taha Vihdan, Dr. Muhammed Kemal, Dr. Muhammed Said Alive, Dr. Muhammed Abdurrahman, Dr. Abdurrahman el-Birr, Dr. Mahmut Çazlan ve mühendis Abdülazim eş-Şarkavi.

Cemaatin liderlik yapısının bozulmasına rağmen Rabia Meydanı'ndaki oturma eyleminin dağıtılması ve tutuklamalar teşkilatı acziyete düşürmedi, felç etmedi, çökertmedi. Bu ortamda Müslüman Kardeşler teşkilatı -kendiliğinden, merkezi olmayan bir şekilde, üst liderliğin yokluğunda, iletişim ve yönlendirme olmaksızın- öfke dolu protesto gösterileriyle isyan bayrağını açtı. Bunların tamamı Cumhurbaşkanı Mursi'nin meşruiyetine sıkıca tutunan ve demokratik yola dönmeyi isteyen gösterilerdi.

Bu aşama, Rabia Meydanı'ndaki kalabalıkların dağıtılmasında kullanılan ve ardından farklı vilayetlerde her türlü protesto eylemlerine karşı giderek artan düzeyde uygulanan aşırı şiddet nedeniyle cemaat mensuplarının ve onlara sempati duyanların şiddetli bir şok yaşadığı bir dönemdi. Öyle ki güvenlik güçleri, bütün kitlesel gösterilere karşı -gelişigüzel tutuklamalara girişmek; Baltacı denen grubu [yani rejim tarafından kullanılan çoğunlukla ailesiz, evsiz, işsiz, suça bulaşmış çeteleri] görevlendirmek; gerçek mermi, fişek, ses ve sis bombası vs. kullanımına izin vermek de dâhil- her türlü yola başvurarak sert bir şekilde karşı koydu.

Cemaatin liderlik yapısının bozulmasına rağmen Rabia Meydanı'ndaki oturma eyleminin dağıtılması ve tutuklamalar teşkilatı acziyete düşürmedi, felç etmedi, çökertmedi

Bu aşamayla ilgili orta kademe liderler ve cemaat üyelerinden birçoğuyla konuşurken mağlubiyeti reddedişe eşlik eden birçok öfke ibaresini hissetmek mümkün. Cemaatin merkezi komitelerinden bir şahıs durumu şöyle anlattı: "O dönemde karşılaştığım tüm cemaat mensuplarında mağlubiyeti reddeden büyük bir öfke birikintisi vardı."⁹ Bu öfke hem teslim olmama ruhunu hem de öldürülen veya tutuklanana yönelik büyük bir mesuliyet bilincini diri tutuyordu. Cemaatin Genel Şura Meclisi üyelerinden birine göre, "Genel ruh pes etmemek yönündeydi; Rabia şehitlerinin hakkı boynumuzdaydı. Dolayısıyla öfkeli büyük kalabalıklar gösterileri otomatik olarak sürdürdü."¹⁰ O dönemki orta kademe liderlerden birinin vurguladığı üzere, ülkenin ve Müslüman Kardeşler'in büyük bir komplo ile karşı karşıya olduğuna dair yaygın bir his vardı.¹¹

Her gün büyük gösteriler yaşandı; orta kademe liderlerden birine göre, “Bulduğum şehirdeki göstericilerin sayısı gerçekten çok fazlaydı; sadece tek bir yerde toplananların on binlerce olduğu tahmin ediliyordu.”¹² Diğer bir lidere göre, “Mısır halkının çok farklı ve çeşitli kesimlerini gösterilerde gördüm ve bunların çoğu Müslüman Kardeşler’in de Rabia eylemlerinin de destekçisi veya mensubu değildi. Sadece benim bölgemde göstericilerin sayısı belki on binler, belki yüz binlerdi.”¹³

Bireylerin öfkesinin ardında, her birinin bizzat şahit olduğu acı hikâyeler ve trajik sahneler vardı: Oturma eylemi dağıtılırken katledilen çok fazla sayıda insanın cesedini görenler, cesetleri teşhis edecek kişileri arayanlar ve cesetlerin üzerinde asılı bazı ifadelere göre 2000 rakamını aşan numaralar... Yahut oturma eylemcilerini veya göstericileri öldüren ya da sırtından vuran yahut cesetlerin organlarını parçalayan Baltacıları görenler... Veya protesto eylemleri sırasında İçişleri Bakanlığının himayesi veya sessizliğinde veyahut güvenlik güçlerinin desteğinde hançerlerle, gerçek mermilerle, fişeklerle göstericilere saldıran bölük bölük Baltacıları şahit olanlar... Bu denli iğrencinin beklenmediği şok edici sahneler...

Kendiliğinden gelişen isyan hâli ve kitlesel gösteriler devam etti; zaman içinde bu gösterileri bastırma sıklığı yavaş yavaş artarken, çeşitli şehirlerde -çok sayıda görgü tanığının ifadesine göre- göstericilerin sayısı da yükseldi ve en yüksek sayıya 30 Ağustos 2013'te ulaşıldı. Orta kademe liderlerden biri şunları anlattı: “Bu tarihten (30 Ağustos'tan) itibaren, sadece benim bölgemde en az bir hafta boyunca her gün 100 kadar kişi tutuklandı. Her gün şehitler verildi. Güvenlik güçleri, -adeta bu kitlesel gösterileri tamamen sonlandırmaya ve gösterilere katılan herkese gözdağı vermeye can atar şekilde- gittikçe daha fazla şiddete ve gerçek mermiye başvurma cesareti buldu.”¹⁴

Kendiliğinden gelişen isyan hâli ve kitlesel gösteriler devam etti; zaman içinde bu gösterileri bastırma sıklığı yavaş yavaş artarken, çeşitli şehirlerde -çok sayıda görgü tanığının ifadesine göre- göstericilerin sayısı da yükseldi ve en yüksek sayıya 30 Ağustos 2013'te ulaşıldı

Zorunlu Bir Liderlik Kurma

Bu ortamda, teşkilat içinde bağlantıyı yeniden kurma girişimleri ve iç durumu düzeltip -başta Kahire, İskenderiye, Delta, Yukarı Mısır olmak üzere- büyük şehirlerde liderlik yapısındaki bozulmayı telafi etme çabaları başladı. Teşkilat, boyun eğmeyi reddeden yaygın talep doğrultusunda, merkezle bağlantısız şekilde, protesto eylemlerinde devamlı ve isyan hâlinde idi; dolayısıyla tabandan gelen bu talep, cemaati pratik bir liderlik bulmaya itti. Orta kademe liderlerden biri şunu anlattı: “Liderlik yapısına bakmaksızın doğrudan saflarımızı tanzim etmeye başladık ve iletişim kurma imkânımız olan her kim varsa onunla yeniden bağlantıya ve koordinasyona giriştik. 1 Eylül'e gelindiğinde koordinasyon ve iş birliği daha iyi durumdaydı.”¹⁵ “Ardından harekete geçme ve bağlantı kurma gücü ve isteği olan bazı İrşat Bürosu üyeleriyle liderlik düzeyinde bağlantılara yavaş yavaş başladım.”¹⁶

Bu üyelere en önde gelenleri Dr. Muhammed Taha Vihdan, Dr. Muhammed Kemal ve Dr. Muhammed Said Alive idi.¹⁷

Üç üye ile teşkilatın farklı kesimleri arasında iletişim gelişti ve böylelikle Dr. Muhammed Ğazlan, Dr. Abdurrahman el-Birr ve mühendis Abdülazim eş-Şarkavi ile bağlantı kuruldu. Tam kapsamlı ve örgütsel meşruiyete sahip bir yönetimin varlığının önemi ve gerekliliği giderek belirginleşti. Mevcut güvenlik şartlarında üç üye (Dr. Muhammed Taha Vihdan, Dr. Muhammed Kemal ve Dr. Muhammed Said Alive) harekete geçme, bağlantı kurma ve yönetme imkânına sahipti ve o aşamada cemaat yönetimini şekillendirmek için kendilerine yardımcı olacak (altı kişi) seçmeleri gerekiyordu. Bu teklifi onaylaması için Dr. Mahmut İzzet ile temasa geçildi ve bazı rivayetlere göre Dr. İzzet'in sadece tek bir çekincesi vardı: Komiteye Geçici İrşat Bürosu adı verilmemesi, bunun yerine Yüksek İdare Komitesi denmesi. Şubat 2014'te cemaatin Genel Şura Meclisi üyeleri -veya onlardan geriye kalanlar- davet edildi ve üç İrşat Bürosu üyesinin dâhil edilmesinin onaylanması için üç toplantı yapıldı; altı kişilik cemaatin Yüksek İdaresi'ni oluşturdu. Bu onay herhangi bir isim sunmadan alındı; üç İrşat Bürosu üyesinin yeni üyeleri belirlemesi kabul edildi ve onaylandı.

Mevcut güvenlik şartlarında üç üye (Dr. Muhammed Taha Vihdan, Dr. Muhammed Kemal ve Dr. Muhammed Said Alive) harekete geçme, bağlantı kurma ve yönetme imkânına sahipti ve o aşamada cemaat yönetimini şekillendirmek için kendilerine yardımcı olacak (altı kişi) seçmeleri gerekiyordu

Şura Meclisi toplantısına katılanlardan birinin anlattığına göre, "Şubat 2014'teki Şura Meclisi toplantısında hazır bulundum; üç İrşat Bürosu üyesi, cemaatin idaresinde kendilerine yardımcı olması için altı kişi istediklerini bildirdi. Biz de güvenlik şartları nedeniyle isimler belli olmadan bu teklifi kabul ettik."¹⁸

İrşat Bürosu üyeleri arasında hareketlerinde ve iletişimlerinde -güvenlik şartları ve baskısı yüzünden veyahut o ortamda hareket edemediklerinden- zorluklar yaşayanlar vardı. Mesela cemaatin Genel Mürşit Vekili Dr. Mahmut İzzet, Dr. Abdurrahman el-Birr, Dr. Mahmut Ğazlan, mühendis Abdülazim eş-Şarkavi ve ayrıca hanımı yaralanıp hayatını kaybeden ve o aşamada iletişim konusunda affını isteyen Dr. Muhammed Abdurrahman... Yardımcı olarak seçilen en önemli isimler şunlardı: Hüseyin İbrahim, (Yüksek İdare Komitesine Genel Sekreter olarak seçilen) mühendis Abdülfettah es-Sisi, mühendis Muhammed Ebu'n-Nas, Dr. Ali Batiykh, Muhammed Said es-Seyyid ve ismi teyit ettirilemeyen bir başka şahıs.

Bu aşama, İrşat Bürosundan üç faal üye arasında liderlik iletişiminin pürüzsüzlüğü ve gerek cemaatin Genel Şura Meclisiyle gerekse çeşitli şehirlerle iletişim ve istişarelerin devamlılığı ile temayüz etti. Bu aşamanın sonunda cemaat liderlik boşluğunu kapatmayı başardı, örgütsel meşruiyeti olan pratik bir liderliği ve yönetimi oldu ve bu yönetim, neler yapılabileceği konusunda devrimci ruhtan ve gençliğin enerjisinden istifade etmeye çalıştı.

İKİNCİ AŞAMA: STRATEJİ ARAYIŞI

Ocak 2011 Örneği

Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin görevden uzaklaştırılmasını ve demokratik dönüşümün sonlandırılmasını kabul etmeyen cemaat, barışçıl protesto eylemlerini güçlü bir şekilde sürdürmeye odaklanmıştı. Ocak 2011'de Mübarek'in devrilmesi öncesindeki Tahrir gösterileri, cemaatin ve birçok lideri ile sembol ismin zihnindeydi ve bu hayal, Rabia eylemlerinin dağıtılmasından sonra da etkin bazı İrşat Bürosu üyelerinin ve aktif bazı aktörlerin zihninde hâlâ yerleşikti. İrşat Bürosu üyesi Muhammed Taha Vihdan tarafından bu konuyu araştırması için görevlendirilen liderlerden biri şunları anlattı:

“Dr. Vihdan'a göre, eğer Tahrir Meydanı'na inip oturma eylemlerinde başarılı olursak belki askeri kurum içinde bir değişim yaşanabilir ve siyasi sahne etkilenebilirdi. Bu konuda bir çalışma yapmakla görevlendirildim. Şiddetli baskı hâli nedeniyle kelimenin tam anlamıyla fedailere ihtiyaç vardı. Çalışmama ve tahminlerime göre, güvenlik kordonu yüzünden Tahrir Meydanı'na girmeye çalışan grupların %9'dan fazlası hayatını kaybedebilirdi. Güvenlik güçlerinin yoğun varlığı ve hiçbir sınırlama olmadan bastırma ve öldürme cüreti yüzünden Tahrir Meydanı'na girmeye çalışacak ve bunu sağlayacak ilk öncülerden en az 300 kişi ölebilirdi. Dr. Vihdan bu teklifi, şiddete ve çatışmaya yol açacağı için reddetti. Onda hâkim olan düşünce, şiddet olayları yaşanmadan veya çok sayıda can kaybı olmadan Ocak 2011 örneğinin nasıl tekrarlanabileceğiydi.”¹⁹

Özellikle Rabiatu'l-Adeviyye Meydanı'nda yaşananlardan sonra Tahrir'deki eylemlerin tekrarlanmasını hayal etmek mümkün değildi. Ve bu, değişim gerçekleştirmeyi ve Mursi'nin meşruiyetini yeniden tesis etmeyi veya demokratik yola dönüşü yahut yeni yönetimin siyasi gidişatını etkileyecek şekilde değişim sağlamayı arzulayan isyancı gençliğin öfkesini ifade etmek isteyen -ama başkaca bir örneğe veya tasavvura da sahip olmayan- liderlik üzerinde bir baskı ve yükü.

Bu yüzden, liderlik yapılarının iyileştirilmesinin ve Yüksek İdare Komitesince temsil edilen liderliğin meşruiyetinin sağlanmasının ardından farklı şehirlerde komite üyelerinin buluşmaları giderek arttı. Başlangıç noktası üzerinde düşünölmeye, teşkilat organları dinlenmeye ve böylelikle bir çalışma planı ve hareket vizyonu hazırlıklarına başlandı. Cemaatin planlama komitesi, teşkilatı harekete geçirmek için hızlı bir plan üzerinde düşünmeye çalışırken, genç ve orta kademe liderliğin çoğunun da fikirlerini dinleme konusunda -bilhassa Dr. Muhammed Kemal, Dr. Muhammed Vihdan ve Hüseyin İbrahim tarafında- büyük bir arzu vardı. Bu araştırma için görüşölenlerin ekseriyeti, Yüksek İdare Komitesi tarafından verilen, her idari büronun genç üyeleri bünyesine katması gerektiği yönünde bir talimat olduğunu; gençliğin liderlik pozisyonunda bulunabilmesi için, -bazı yerlerde- şehirdeki devrimci hareketin sorumlusunun oradaki Müslüman Kardeşler'in işlerinden sorumlu yardımcı olmasının çoğunlukla istendiğini²⁰ teyit ettiler.

Yüksek İdare Komitesi üyeleri üzerindeki baskı ve manevi yük arttı. Artık onlar sorumluydular; cemaat içinde geniş kesimlerin güvenine sahiptiler ve bir şeyler yapmaları gerekiyordu. Şu temel soruyla karşı karşıydılar: Nasıl düşünecekler ve nereden başlayacaklardı?

Yaygın kanaate göre, yönetim yapılarını tamamlamak ve tutuklamalar veyahut kadro ya da üye yokluğu yüzünden doğan örgütsel boşlukları, çeşitli teşkilat yapılarında gençlerin rolünü arttırarak doldurmak önemliydi. Ayrıca cemaatin iş tutuş biçimi üzerinde düşünmeye, yeni temeller atmaya ve muazzam devrimci ruhtan istifade etmeye ihtiyaç vardı. Yüksek İdare Komitesi üyelerinden birinin anlattığına göre, komite toplanmaya başladığında şu işlerle meşguldü: “İdari yapıları tamamlamak; sokakların ve meydanların durumunu, anormal galeyana hâlindeki gösterileri takip etmek; geçmişten farklılaşan mevcut duruma ilişkin uygun bir vizyon ortaya

Yaygın kanaate göre, yönetim yapılarını tamamlamak ve tutuklamalar veyahut kadro ya da üye yokluğu yüzünden doğan örgütsel boşlukları, çeşitli teşkilat yapılarında gençlerin rolünü arttırarak doldurmak önemliydi

koymak için çalışmak. Aynı zamanda idari komitenin tüm üyelerinde cemaatin farklı kesimlerini, gençleri ve orta kademe liderleri vizyonlarını ve görüşlerini yönlendirmek için dinleme doğrultusunda genel bir ruh vardı.”²¹

Altı Aylık Plan

Zamanla cemaatin liderlik yapısını düzene soktuktan sonra, hareket vizyonu ve çalışma planı bekleyen üyelerin gerginliği arttı. Cemaatin orta kademe yöneticilerinden birine göre, “Bu, gerginlik ve öfkenin hâkim olduğu bir dönemdi; her yanımız ölümlerle çevriliydi. Vizyon ve planın gecikmesi yüzünden içimizden bazılarının öfkelenmesine, -eğer açık bir vizyon olmaksızın durum böylece sürecekse- çalışmalara devam etmeme arzusuna yol açtı. Şahsen ben çalıştığım komitenin hiçbir işine katkı sağlamama kararı aldım.”²²

Bu ortamda, henüz yeni yönetim vakit ayırmadan evvel, Mart 2014'te Planlama Komitesinin sunduğu başlangıç niteliğindeki “Altı Aylık Plan” gündeme geldi, ancak reddedildi. İdari büroların, cemaat üyeleri ve komitelerinin çoğu “son derece zayıf, sözleri cafcaflı ve yeni hiçbir şey söylemeyen”²³ bir plan diyerek öfkeleniler. Diğer bir liderin deyimiyse, “Vizyonun gerçekten zayıf olduğu ve sadece genel bir tasavvur içerdiği ortaya çıktı; yeni bir düşünce ve plan arayışına sevk eden büyük bir iç tartışmaya yol açtı.”²⁴ Bu plana karşı çıkan yönetim mensuplarından birinin ifadesiyle, “Planın özü, gösteri yapan kalabalıkların nasıl destekleneceği ve sayılarının arttırılacağı; sokaklar, meydanlar ve ulaşım araçlarında en fazla sayıda insanın nasıl bilinçlendirilebileceği ile alakalıydı. Diğer konular genel olarak maruz kaldığımız sert bastırma, şiddet ve kökten imha vakalarını dile getirmiyor; her taraflarından yağın ölümü gören Müslüman Kardeşler'in genelini ikna etmiyordu.”²⁵ Mısır'ın bir şehrindeki planlama komitesi üyesine göre, “Bu plan, gerçekleştirmeye çalıştığı genel hedefi açıklığa kavuşturuyordu. Neler olup bittiğine dair insanları içeride daha fazla bilinçlendirmeye, her bir bireyle tek tek konuşarak

farkındalık yaratmaya ve meydana gelen ihlalleri bildirmek için çeşitli uluslararası insan hakları örgütlerine mesajlar yollamaya ilişkin fikirler içeriyordu.”²⁶ Teşkilat koridorlarında bu plan etrafındaki tartışmalar aylarca devam etti; bu da yeni planlar, vizyonlar ve stratejiler düşünmesi için Yüksek İdare Komitesinin üzerindeki baskı ve yükü arttırdı, ta ki 2014 Ağustos’unda başka bir vizyon belirginleşene kadar.

Ağustos 2014 Planı

Bu çatışmacı ortam sadece Yüksek İdare Komitesi üzerinde etkili olmakla kalmadı, cemaatin her bir bireyini yeniden düşünmeye sevk etti. Cemaat mensupları -özellikle de devrimci hareketlilik, bilinçlendirme, öğrenci ve medya komitelerindekiler-, bu realite karşısında ne yapabilecekleri konusunda kendilerine ilham verici cevaplar bulabilme ümidiyle devrim kitaplarını ve devrimci yazıları araştırmaya başladılar. Bu liderlerden birinin ifadesiyle, “Değişim sürecinden geçiyorduk; şahsi ilgilerimiz değişmeye başladı. Şahsen Che Guevara’nın hatıratlarını, kitle psikolojisi, sermaye, Çin ve İran Devrimleri üzerine yazılmış kitapları araştırmaya ve ayrıca Seyyid Kutub’un başta İslam’da Sosyal Adalet ve Bu Din olmak üzere kitaplarını yeniden okumaya başladım.”²⁷ Cemaatin içinden geçtiği bu ortam ve mensupları ile gençlerinin öfkesi, Yüksek İdare Komitesi üyelerinin ekseriyeti için bir dönüşüm anını temsil ediyordu. Cemaat liderlerinden birine göre, “Kanaatimce İrşat Bürosunun bazı üyeleri için değişim ve dönüşüm, işte bu anda başladı. Cemaatin geleneksel sıradan düşünme biçimi, -gerek baskı ve şiddetli bastırma hâli gerekse karşı konulmaz bir hatayı düzeltme arzusu karşısında- artık ikna edici değildi.”²⁸ Faal ve öfkeli Müslüman Kardeşler mensuplarının ve gençlerin geneliyle kurulan bağlantının nabzı, dönüm noktası niteliğinde zor bir tarihi anda olduğunu ve farklı bir şeyler yapması gerektiğini hisseden ama bunun ne olduğunu daha hâlâ bilemeyen cemaat yönetimi üzerinde etkili ve baskılayıcı bir faktördü.

“Değişim sürecinden geçiyorduk; şahsi ilgilerimiz değişmeye başladı. Şahsen Che Guevara’nın hatıratlarını, kitle psikolojisi, sermaye, Çin ve İran Devrimleri üzerine yazılmış kitapları araştırmaya ve ayrıca Seyyid Kutub’un başta İslam’da Sosyal Adalet ve Bu Din olmak üzere kitaplarını yeniden okumaya başladım.”

Gençler ve cemaat mensupları arasında büyük bir karşılıklı etkileşim hâli ve değişim için düşünme konusunda hakiki bir arzu vardı. O dönem etkili olan cemaatin faal mensuplarından birine göre, “Birçok cemaat mensubu tarafından yapılan gerçekten çok fazla çalışma vardı; cemaatin ne yapabileceği ve ne türden fikirlere, uygulamalara ve değişimlere ihtiyacı olduğu konusunda teklifler, fikirler ve vizyonlar sunmakta büyük ve yaygın bir faaliyet ve hareketlilik söz konusuydu.”²⁹

Bu ortamda İrşat Bürosu ve Yüksek İdare Komitesi mensuplarının çeşitli şehirlerdeki gençlerden ve komitelerden bir araya gelebildiklerini dinleme girişimleri arttı; ne yapılabileceği konusunda vizyonlar ve teklifler sunulması için birçok komite ve çalıştay toplandı. Bu komite ve çalıştayların çoğunda baskının merhametsizliği ve şiddetinden

bahsedildi ve barışçıl protesto eylemlerini himaye eden destekleyici bir kuvvet var olmaksızın değişimi gerçekleştirmenin mümkün olmadığı konuşuldu. İster medya ister gençlik, isterse devrimci hareketlilik alanında olsun merkezi komitelerde kendilerinden yardım istenen birçok genç ile Yüksek İdare Komitesi ve üyeleri arasında ilişkiler pekişirken gençler, kendilerini dinleyen ve aralarında güven ve kaynaşmayı arttıran samimi bir ortam buldular. Bu genç liderlerden birinin değerlendirmesi şöyleydi: “Bir üst düzey Müslüman Kardeşler yetkilisinden ‘Bilmiyorum’ kelimesini ilk kez duydum; eski geleneksel imaj onların her daim bildiği şekildeydi. Bu ruh bizim için oldukça olumluydu, güvenimiz ve irtibatımız arttı. Gençlere açıkça gösterilen bir ihtimam vardı ve sözleri dinleniyordu.”³⁰ Orta kademe liderlerden biri, bu toplantılar ve geniş istişareler hakkında dedi ki: “Bu durum hem bizim hem de üyelerin çoğu için gerçekten olumluydu; çokça teklifler, fikirler ve kağıtlar sunulmasına katkıda bulduk. Yönetimin, cemaatin değişimini yönlendirmesi gerektiği, yoksa değişimin kendisini dayatacağı; uzmanlaşmaya ve uzmanlara saygı göstermek gerektiği, cemaatin aynı geleneksel davetçi komitelerinin yol ve yöntemiyle devrimci şekilde hareket etmemizin mümkün olmadığı tekliflerini tekrar tekrar dillendiren çokça eğilim vardı.”³¹

Yüksek İdare Komitesi tarafından kurulmuş geçmişteki birçok komite arasında “Şubat ayından sonra bir dizi toplantı ve çalıştay düzenleyerek şu soruyu tartışan bir komite vardı: Mevcut devrimci eylem aynen kalmalı mı yoksa geri mi çekilmeliyiz yahut ileriye doğru bir atılım mı yapmalıyız?”³² “Bu komitede çeşitli bölgelerden ve şehirlerden temsil söz konusuydu: Merkezi Delta, İskenderiye, Batı Delta, Doğu Delta, Yukarı Mısır ve Aşağı Mısır bölgeleri.”³³ Bu toplantılar Yüksek İdare Komitesinden özellikle Hüseyin İbrahim, Muhammed Kemal, Ali Batiykh, Abdülfettah es-Sisi ve Taha Vihdan’ın katılımıyla yapıldı. Onlar bu toplantılara yönlendirmeden veya idare etmeden sadece dinleyici olarak katıldılar.

Bu toplantılar “Özel Eylem Seçeneği” diye adlandırılan planı benimseme tavsiyesiyle sonuçlandı. Bununla kastedilen, barışçıl eylemleri ve gösterileri korumak ve polis ile idari makamları şaşırtmak için bazı hafif silahların sistematik kullanımıydı; tecavüz veya adam öldürme vakasının şüphe götürmeyecek şekilde kesin ispatı hâli dışında hedef almama veya kan dökmeme özellikle vurgulanıyordu.³⁴ Toplantıya katılanlardan birinin anlattığına göre bu tavsiyenin gerekçesi şuydu: “Biz barışçıl bir siyasi çalışma yürütmüş ve ülkedeki en üst seviyelere ulaşmıştık. Buna rağmen devriliyor ve bir anda kuvvet kullanımıyla ezilmeye çalışılıyorsunuz ve dahası, barışçıl eylemler her an yok edilmeye ve tamamen bitirilmeye maruz kalıyor.”³⁵

Bu toplantılar “Özel Eylem Seçeneği” diye adlandırılan planı benimseme tavsiyesiyle sonuçlandı. Bununla kastedilen, barışçıl eylemleri ve gösterileri korumak ve polis ile idari makamları şaşırtmak için bazı hafif silahların sistematik kullanımıydı; tecavüz veya adam öldürme vakasının şüphe götürmeyecek şekilde kesin ispatı hâli dışında hedef almama veya kan dökmeme özellikle vurgulanıyordu

Bu düşüncenin esas çıkış noktası siyasiydi ve “Kurşunlar, katliam ve şiddetli bastırma karşısında protesto eylemlerini sürdürmek imkânsızlaşırken siyasi değişimi gerçekleştirmek nasıl mümkün olabilir?” sorusuyla bağlantılıydı. Bu ortamda egemen olan genel tahayyül şu şekildeydi: “Meydanlardaki gösterilerde büyük bir sıçrama yapmış durumdayız; başarılı olunması ve siyasi etki için tek ihtiyacımız olan şey bir ölçüde kuvvet kullanılması.”³⁶

Yüksek İdare Komitesinden bazıları, bu gösterileri ve barışçıl öfkeyi koruyacak bir kuvvete ihtiyaç olduğunu, oturma eylemlerinin ve gösterilerin tek başına herhangi bir siyasi değişimi gerçekleştiremediğini, fedakârlıkların gerçekten çok büyük olduğunu ve Müslüman Kardeşler tabanının bunu sürdürmeyi şiddetle istediğini konuşmaya başladı. Planın dayandığı vizyon, Yüksek İdare Komitesi üyelerinden birinin deyişiyle şöyleydi: “Sokaklarda milyonlarca insanın varlığıyla büyük ve yaygın bir ivme ve devrimsel bir durum var; bizim de bu milyonların meşru taleplerini ifade etmelerine ve hedeflerine ulaşabilmelerine yardımcı olacak araçlara ve vizyonlara ihtiyacımız var.”³⁷

(Dokuz kişilik) Yüksek İdare Komitesinin üç İrşat Bürosu üyesiyle (Dr. Mahmud Ğazlan, Dr. Abdurrahman el-Birr ve mühendis Abdülazim eş-Şarkavi) yürüttüğü tartışmalar sonucunda yapılan oylamada, Ağustos 2014 Planı beş redde karşılık yedi kişinin kabulünü aldı. Yüksek İdare Komitesi, tartışma dairesini genişletmeye çalıştı; bu bağlamda şeri görüşü belirtmesi için Şeriat Komitesi kurma yoluna gitti, ardından kendi belirlediği çeşitli şahsiyetlerden ve komitelerden fikirleriyle yol göstermelerini istedi. Daha sonra Mısır’ın tüm şehirlerinde Müslüman Kardeşler’in çalışmalarını yöneten idari büroların sorumlularıyla toplanmaya çalıştı ve Ağustos 2014 Planı üzerinde ayrıntılı tartışmalar yapıldı. Sonrasında Dr. Muhammed Kemal, bir kez daha her şehirden orayı temsil eden -cemaatin Genel Şura Meclisi üyelerinden veyahut şehrin ya idari büro ya da Şura Meclisi üyelerinden- üç kişinin yollanmasını istedi ve sonunda Ağustos Planı ve bu planla alakalı kuralların ve politikaların nihai olarak onaylanması için her şehri temsil eden üyelerin sayısı 81’e ulaştı.

“Özel Eylem Seçeneği”ni teklif eden bu komite, Yüksek İdare Komitesinden söz konusu çalıştayın kararı, teklifi ve sonuçlarını onayladığı yönünde bir cevap aldı. Hedef alma fikri cemaat üyeleri arasında dilden dile dolaşıp geniş kitlelere yayılmadı; bunun yerine şaşkırtma ve yıpratma fikri konusunda bireyleri bilgilendirmeye odaklanıldı. Bunun için merkezi bir yönetim kurulsada birçok rivayete ve tanıklığa göre, -şiddetli bastırma hâline karşı bir baskı aracı olarak- birtakım polis konvoyları önündeki bazı yolları kapatma veya göstericileri hedef alan bazı polis pusularına saldırma gibi şaşkırtma fikirleri, birçok şehirde bireysel çabalarla veya orta kademe bazı liderlerin onayıyla uygulamaya geçirildi.

Cemaat İçinde Şiddet Kullanma Eğiliminin Gelişmesi

Cemaat ve destekçileri, Cumhurbaşkanı Mursi döneminden itibaren yavaş yavaş tırmanmaya başlayan ve Rabia eylemlerinin dağıtılmasıyla zirvesine ulaşan, daha evvel görülmedik bir şiddet ve bastırma dalgasına maruz kalmıştı. Rabia olaylarından sonra vahşet daha da arttı; Baltacılar veya güvenlik güçleri eliyle kan akıtılması ve yaralanmalar birçokları için tahammülü zor bir durumdu. Çeşitli şehirlerde bazı bireysel gruplar torpil, fişek, zaman zaman da hafif silahlar gibi basit araçları kullanarak kendilerini veya göstericileri korumayı düşünmeye başladı. O dönemde birçok gözlemciye göre bunların sayısı gerçekten son derece sınırlıydı. Rivayetlere ve tanıklıklara göre, İskenderiye gibi Müslüman Kardeşler'in yoğun ve protesto hareketlerinin ateşli ve güçlü olduğu şehirlerde, İçişleri Bakanlığına bağlı kuvvetlerce desteklenen Baltacı dalgaları karşısında sayıları on veya yirmiye geçmeyen bu bireysel gruplar, -sadece ve sadece Baltacıların veya güvenlik güçlerinin saldırılarına maruz kalınması halinde- protesto gösterilerini korumaya çalışıyordu. Hâkim görüş, gösterinin geçmesini veya geri çekilmesini sağlayana kadar güvenlik güçlerinin ve Baltacıların akışını geciktirmek için havaya ateş açılmasına dayanıyordu. Ancak -organize Baltacı gruplarının ve güvenlik güçlerinin aniden devreye girmeleri ve mermi ve fişekleri aşırı ve şiddetli bir şekilde kullanmalarıyla birlikte- çok sayıda şehit verilmesinden korkarak çatışmaya mecbur kaldılar.

Bu zaman diliminde komisyonun rolünün büyük kısmı, diğer tarafa kayan bireylerle ve gruplarla bağlantı ve koordinasyon kurmaya çalışmaktı. Yani fiilen sahada olan biteni kontrol ve organize etmeye çalışıyordu, yoksa yoktan bir şey var etme söz konusu değildi

Bu şiddet ve güvenlik vahşeti hâli, bu denli kolayca ölmeyi veya yaralanmayı kabullenmeyen bazı gençleri diğer tarafa kaydıracak bir ortamın doğuşuna zemin hazırladı. Şiddet sahneleri ve hikâyeleri çok acıydı; bu da birçok Müslüman Kardeşler mensubunun emrivakiyi kabul etmesine yol açtı. Onlar fiilen zulüm altındaydı ve her şey mübahtı; her bir Müslüman Kardeşler mensubunun bu tutuklamalar, yerlerde sürüklenmeler, işkenceler, cesetlerin organlarının parçalanması veya "Kahire'nin Nasır Şehri bölgesinde bir subay tarafından Müslüman Kardeşler mensubu bir kadının tecavüze uğraması"³⁸ ile yaşanan bastırma döneminden acı hikâyeleri vardı.

Yine de Ağustos 2014'te Özel Eylem Seçeneğini kabul etmeden evvel, diğer tarafa kayış hâline rağmen, Yüksek İdare Komitesinin talimatları her türlü silahlı görüntüyü engelleme yönündeydi. Bu aşamada, her ne zaman bir silahlı görüntü oluşsa, Yüksek İdare Komitesi başkanı olarak Dr. Muhammed Kemal veyahut şehirlerdeki idari büroların sorumluları tarafından bunun cemaatin yöntemi olmadığı ve bu konuda uzlaşmadığı yönünde çok sayıda talimat, sitem, öfke, kınama ve bazen de soruşturmaya tanıklık edildi. Bu doğrultuda özellikle 2013 Eylül'ünden itibaren her türlü silahlı görüntüyü yasaklayan, ateşli silah kullanımına izin vermeyen, bu konuda şüphe

uyandıranların cemaatten tamamen çıkartılacağını vurgulayan ve soruşturma komisyonu kurulacağını taahhüt eden gayet net talimatlar yayımlandı.³⁹ Dr. Muhammed Kemal'in hazır bulunduğu Yüksek İdare Komitesi mensuplarıyla bazı istişare toplantılarına katılmış cemaat mensuplarından biri dedi ki "Dr. Muhammed Kemal ile bazı Yüksek İdare Komitesi mensuplarının hazır bulunduğu bir toplantıya katıldım. Toplantıda bazı cemaat mensuplarının kısasa kısas prensibiyle hareket etmek için izin istemeleri şiddetle reddedildi. Bazılarının kısasta ısrarcı olmasına karşın Dr. Kemal, akan kanın sorumluluğunu yüklenerek Allah'ın huzuruna çıkmaya hazır olmadığını belirterek bu talebi reddetmeyi sürdürdü."⁴⁰

Ancak Özel Eylem Seçeneği kararı alınırken komisyonun yoktan bir şey türetmediği söylenebilir. Aksine, güvenlik güçlerinin ihlalleri nedeniyle zaten meydanlarda öfke ve çatışmalar mevcuttu ve dolayısıyla bu zaman diliminde komisyonun rolünün büyük kısmı, diğer tarafa kayan bireylerle ve gruplarla bağlantı ve koordinasyon kurmaya çalışmaktı. Yani fiilen sahada olan biteni kontrol ve organize etmeye çalışıyordu, yoksa yoktan bir şey var etme söz konusu değildi.

Cemaat hâlâ daha şehirlerdeki bürolarca idare ediliyordu. Mesela medya gibi doğrudan Yüksek İdare Komitesince yönetilen bazı merkezi komiteler bulunsa da devrimci hareketle ilgili işlerin ekseriyeti -Yüksek İdare Komitesi talimatları gereği- şehirler üzerinden yürütülüyordu. Bu dosyayı takip ve denetlemekten sorumlu bir heyet kuruldu ama hiçbir zaman güçlü bir merkezi idaresi olmadı; daha ziyade şehirlerdeki birçok gencin ve cemaat mensuplarının merkezi olmayan çabalarına dayandı.

Yeni talimatlar "Şaşırtma ve Yıpratma Planı" denilen bir plana dönüştürüldü: "Yıpratma ve başarısızlığa uğratma fikri takriben 2014 Eylül'ünde bir vizyona dönüştü. Şehirlerin sorumlularıyla ve cemaat komiteleriyle istişari buluşmalar gerçekleştirildi ve özellikle Ocak 2015'teki yıldönümüne hazırlık olarak barışçıl halk hareketlerini güçlendirme yolları ve barışçıl gösterilerin nasıl korunabileceği üzerinde uzlaşıldı. "Kurşun olmadan barışçıldır" gibi çeşitli sloganlar benimsendi. Üç ay sonra, Ocak Devrimi'nin yıldönümü etkinliklerinin sona ermesinin ardından bir durum değerlendirmesi yapılmasına da karar verildi."⁴¹

Planın etkinleştirilmesinin ardından cemaat barışçıl devrimci faaliyetlerini canlandırdı, göstericilerin cesareti ve cüreti arttı, Ocak 2015'teki yıldönümünde geniş kitleler yeniden meydanlara çıktı. Çeşitli şehirlerde birçok cemaat mensubu, her grubun veya her şehrin mantığına göre yeni planla bağlantılı fikirler üretmeye çalıştı. Bazı şehirler, yol kesme ve barışçıl gösterilere saldırmaya yardımcı olup gözetleyen bazı polis konvoylarına -korkutmak ve şaşırtmak için- saldırmaya çalışma gibi fikirleri gerçekten de arttırdı. "Kimileri çok fazla ihlal olduğunu gördü"⁴²; kimileri de yol kapatma veya konvoyları hedef almanın çapının genişlediğinden veya kriz çıkarmak için elektrik trafolarının hedef alındığından bahsetti.⁴³ Merkezi planda hedef almaya dönük bir talimat yoktu ve bu kabul de edilemezdi.⁴⁴ Ancak uygulama, çeşitli şehirlerde bireylerin ve komitelerin tabiatına bağlıydı ve her şey için kapsamlı bir merkezi hazırlık yoktu.⁴⁵

Yurtdışındaki Mısır Müslüman Kardeşleri'nin Faaliyetlerini Düzenlemek

Bu ortamda Yüksek İdare Komitesi yurtdışındaki Müslüman Kardeşler ile ilgili çok sayıda teklifler almaktaydı ve ilk kez yurtdışında Mısırlı Müslüman Kardeşler mensupları ülkelerinin hâliyle ilgili alenen siyaset, hukuk ve medya alanında çalışır oldular. Bu, 3 Temmuz 2013 olayları öncesinde veya sonrasında Mısır'dan ayrılan önde gelen liderlerle koordinasyon içinde gerçekleşti. Bu liderler arasında, İrşat Bürosu üyesi ve yurtdışına çıktığı esnada cemaat genel sekreteri olan Dr. Mahmut Hüseyin, Mursi yönetiminin planlama ve uluslararası iş birliği bakanı ve Hürriyet ve Adalet Partisi üst yöneticisi Dr. Amr Derrac, lider kadrodan Dr. Muhammed Cemal Haşmet ve mühendis Eşref Bedreddin ve diğerlerinin yanı sıra, 3 Temmuz'dan evvel Mısır'dan ayrılıp Londra'ya giden Genel Mürşit Vekili Cuma Emin Hoca da vardı. Yüksek İdare Komitesi, yurtdışındaki bu çalışmayı düzenleyerek doğrudan kendisine bağlı kılmak ve 3 Temmuz 2013 olayları yüzünden yurtdışına çıkmak zorunda kalan Müslüman Kardeşler mensuplarından seçilmiş bir meclis oluşturmak istedi.

Ocak Devrimi'nin yıldönümü yaklaşırken, özellikle 19 Ocak 2015'te Yurtdışındaki Müslüman Kardeşler Bürosu veya Yurtdışındaki Kriz Yönetimi Ofisi olarak bilinen yapının kurulması tamamlandı ve Dr. Ahmet Abdurrahman büro sorumlusu olarak seçildi

Ocak Devrimi'nin yıldönümü yaklaşırken, özellikle 19 Ocak 2015'te Yurtdışındaki Müslüman Kardeşler Bürosu veya Yurtdışındaki Kriz Yönetimi Ofisi olarak bilinen yapının kurulması tamamlandı ve Dr. Ahmet Abdurrahman büro sorumlusu olarak seçildi.⁴⁶ Cemaat resmi bir sözcüsünün bulunmamasının sıkıntısını yaşadktan sonra Yüksek İdare Komitesi, cemaate Muhammed Muntasır isimli genç bir sözcü atadı.⁴⁷

ÜÇÜNCÜ AŞAMA: ÖRGÜTSEL İÇ İHTİLAFIN ORTAYA ÇIKIŞI VE BÖLÜNMEYE DOĞRU GİDİŞ

Cemaat 2015 yılına büyük bir moralle girdi: iç bütünlüğü olan bir liderliğin tesisi, Mısır içinden genç bir sözcünün seçimi, yurtdışında cemaati temsil eden bir büronun seçimi, Ocak 2015'te devrimci hareketi güçlendirme ve koruma vizyonu... Ancak 2015 yılı, liderlik ihtilaflarıyla bağlantılı birçok sürprizi de beraberinde getirdi; -siyasi değişimi gerçekleştirmek için cemaatin etkinliğini geliştirmeyi düşünmek yerine- iç ihtilaflar çok daha acil bir mesele olarak gerek içeride gerekse dışarıda bütün cemaate kendisini dayattı.

24 Mayıs 2015'te cemaat mensupları; Genel Mürşit Vekili Dr. Mahmut İzzet'in yayımladığı, Dr. Muhammed Kemal liderliğindeki Yüksek İdare Komitesinin lağvedilip yerine Dr. Muhammed Abdurrahman liderliğinde yeni bir komite kurulmasını ve Dr. Muhammed Kemal'in de sorumlu değil üye olarak kalmasını içeren bir kararı tartıştı. Karar ayrıca, -yeni seçilen- Yurtdışındaki Müslüman Kardeşler Bürosu veya Yurtdışındaki Kriz Yönetimi Ofisinin Dr. Muhammed Kemal veya içerideki Yüksek İdare Komitesine değil, Yurtdışındaki Mısır Müslüman Kardeşler Derneği yönetimine bağlanmasını (İbrahim Münir başkanlığında Londra'daki Müslüman Kardeşler Bürosu tarafından temsil edilen ve ülke dışına çıkmış Mısırlı Müslüman Kardeşler'in işlerini

düzenleyen bu yapı, geçmişte Mısır'la ilgili siyasi çalışmalara taraf olmamış ve cemaat tarihi boyunca bu konuda hiçbir yetkisi de bulunmamıştı) ve Dr. Mahmut İzzet'in (Londra ofisine bağlı) Müslüman Kardeşler Derneği'nden belirleyeceği iki yeni üye tayin edilmesini içeriyordu. Ayrıca önceki İdari Komitenin uygulamalarını ve Dr. Muhammed Kemal liderliğinde sadır olan ihlalleri araştırma kararı aldı. Dr. Mahmut İzzet'in kararlarını destekleyen Genel Şura Meclisi üyelerine göre, bu kararlar -mevcut güvenlik şartlarında toplanmanın zorluğu nedeniyle- 10 Haziran 2015'te cemaatin Genel Şura Meclisinden geçerek kabul edildi.

Gerek Dr. Muhammed Kemal liderliğindeki Yüksek İdare Komitesine yakın üyelere gerekse cemaatin Genel Şura Meclisi üyelerine göre, Dr. Muhammed Kemal bu toplantıya meydan okudu. Zira öncelikle (karar), yetkisi olmayanlarca yayımlanmıştı; Dr. Muhammed Kemal, Şura Meclisi tarafından yetkilendirilen Yüksek İdare Komitesi sorumlusuyken, Dr. Mahmut İzzet ise Genel Mürşit Vekili olmakla birlikte komiteyi fiilen yönetmiyor ve toplantılarına da katılmıyordu. Keza prosedürel bozukluklar nedeniyle de itiraz etti; kararın Genel Şura Meclisi'ne dayandığı iddiasının ihlaller ve kanunsuzluklar olması ve üyelerin bu toplantıdan haberdar edilmemesi nedeniyle doğru olmadığını vurguladı.

Bunun üzerine Dr. Mahmut Hüseyin, Genel Mürşit Vekilinin -yani Dr. Mahmut İzzet'in- cemaati idare eden kişi olduğuna ve Genel Mürşitlik görevini yürüttüğüne dair bir açıklama yayımladı. Açıklamayı, Cemaat Genel Sekreteri Mahmut Hüseyin adıyla imzaladı. Karşı cevap ise, Mısır içindeki Yüksek İdare Komitesinin genç sözcüsü Muhammed Muntasır tarafından yayımlandı: "Cemaat kendi içerisinde seçimlere gitti ve seçimle Kriz Yönetimi Komitesini kurdu. Bu seçimlerin sonucunda Dr. Muhammed Bedii cemaatin genel mürşitlik makamını sürdürdü, Kriz Yönetimi Komitesi başkanı tayin edildi ve cemaat işlerini yürütmek üzere (Dr. Mahmut Hüseyin yerine) bir genel sekreter atandı. Yine cemaat, yurtdışındaki Müslüman Kardeşler'in işlerini idare etmek üzere seçimle İdari Büroyu kurdu."⁴⁸ Dr. Mahmut Hüseyin buna cevaben hâlâ cemaatin genel sekreteri olduğunu açıkladı.⁴⁹

İhtilafın İşaretleri

Ağustos 2014'ten itibaren cemaatin örgütsel yapısı, -Ocak 2015'teki gösteri dalgalarına hazırlık yapmak, bu protesto eylemlerini şiddetle bastırarak müdahalelere karşı destekleyip korumaya ve güvenlik güçleri ile siyasi iktidarı şaşırtmaya çalışmak maksadıyla- pratik ve operasyonel işlere odaklandı. Bunun siyasi sahnede, cemaatin de istifade edebileceği bir değişime veya bir çözüme yol açması ümidi vardı.

Cemaatin şehirlerdeki idari bürolarının veya medya, gençlik, devrimci hareket gibi merkezi çalışma komitelerinin yürütme yapıları suhuletle ve ahenkle hareket ediyordu. Bu merkezi komite liderlerinden birinin deyişiyle: "Biz ayrıntılara iyice odaklanmış, son derece meşgul bir hâldeydik; Ocak gösterileri dalgasının güçlü ve etkili olması temel kaygımızdı. Plan konusunda uyuşmazlıklar veya çekinceler olduğunu hiç hissetmedik, ta ki Ocak 2015 sonrasında bazı

değerlendirme toplantılarına kadar. Bu toplantılarda ekseriyetin üzerinde ittifak etmesine rağmen, bu plana temkinli yaklaşanlar veya reddedenler olduğunu ilk defa gördüm.”⁵⁰

Değerlendirme toplantıları, orta kademe liderlerin kimi Yüksek İdare Komitesi üyeleri arasında bazı uyuşmazlıklar olduğunu hissetmelerinin başlangıcıydı; o aşamada cemaatin yönelimini, stratejisini ve yol-yöntemini yeniden düşünmesi gerekiyordu. Bu çekinceleri işiten lider kadrodan biri dedi ki: “Yüksek İdare Komitesi ve İrşat Bürosu üyesi Muhammed Said Alive'nin bunu, ferasetten uzak ve üzerinde dosdoğru düşünülmemiş bir karar olarak gördüğünü ilk kez o dönemde işittim.”⁵¹

Değerlendirme toplantıları, orta kademe liderlerin kimi Yüksek İdare Komitesi üyeleri arasında bazı uyuşmazlıklar olduğunu hissetmelerinin başlangıcıydı; o aşamada cemaatin yönelimini, stratejisini ve yol-yöntemini yeniden düşünmesi gerekiyordu

Bu ihtilafın habercisi olarak görülebilecek bazı işaretler ve öncüller mevcuttu. Haziran 2013'te Mısır'dan ayrılmasının ardından Londra'ya yerleşen Genel Mürşit Vekili Cuma Emin Hoca ile içerideki İdare Komitesi arasında, bilhassa -daha sonraları Yurtdışındaki Müslüman Kardeşler Bürosu veya Yurtdışındaki Kriz Yönetimi Ofisi olarak anılan- dışarıdaki cemaat için seçilmiş bir ofis kurulmasıyla alakalı bazı yaklaşımlar hakkında mektuplaşmaları bu çerçevede zikretmek mümkün. Bu mektuplara bizzat vâkıf olan bir lidere göre: “Bu mektuplar, Cuma Emin Hoca'nın ve cemaatin Dr. Mahmut Hüseyin gibi bazı liderlerinin o aşamada istişari rollere sevk edilmesini zımnen içeriyordu ki bu, sert ve yakışıksız bir durumdu. Keza mektup bu liderler hakkında kısmen sert bir dile de sahipti.”⁵² Cuma Hoca'nın 27 Aralık 2014'teki son hitabı, daha sonra bu ihtilafı nasıl görebileceğine dair bir mesaj içeriyordu. Son mektuba vâkıf olan bir liderin ifadesiyle: Bu mektupları her kim yazdıysa “onun bildiği ve oturup kalktığı Müslüman Kardeşler değildi; bu mektuplar tehlikeli sözler içeriyor ve kopuşu ilan ediyordu. [Cuma Emin Hoca] ‘Emirlere itaat eden bir asker gibi geri çekilip bekleyeceğim; şu an yönetimi üstlenenlere Allah'tan başarı ve istikamet dilerim’ diyordu.”⁵³ Cuma Emin Hoca, bu süreçlerin ve seçimlerin Dr. Mahmut İzzet'in bilgisi ve onayı dâhilinde yapıldığını ısrarla vurguladı⁵⁴ ve bu çıkışıyla daha sonraları, -Mısır içinde yaşayan cemaatin Genel Mürşit Vekili Dr. Mahmut İzzet farklı bir fikir ortaya koyduğunda- diğer liderler üzerinde etkili bir rol oynayacaktı. Yüksek İdare Komitesine bağlı merkezi komitelerden birinin sorumlusunun teyit ettiği üzere, Yüksek İdare Komitesi üyelerinden biri, kendisine, Cuma hocanın -sahadaki gerçekliklerle ilgili birçok ayrıntıya girmeye çalıştığı- bazı mektuplarından ve gelen şu cevaptan bahsetmiş: “Duanızdan başka bir şeye ihtiyacımız yok, izleme ve değerlendirmenize de.”⁵⁵

Yüksek İdare Komitesinin işlerine daha başlarda müdahale veya etki etme girişimleri olduğu, daha sonraları bunun kabul görmemeye doğru evrildiği görünüyor; tıpkı Cuma Hoca'nın erken bir dönemde, daha Ocak 2015 öncesinde ortaya çıkıp içerideki Yüksek İdare Komitesiyle koordinesiz veya onları haberdar etmeksizin medyaya konuşma girişimleri gibi.

İhtilafın Tırmanması

Başlangıçta bu uyuşmazlıklar bölücü bir hâl almamıştı; cemaat yönetiminin doğası ve stratejisine dair bakış açısı farklılıkları, örgüt yapısını baskılayan zorlu ortamda gayet doğaldı. Ancak uyuşmazlıkların ve ihtilafların sürmesi ve bir mutabakata varılamaması, ihtilafları örgütsel mekanizmalara ve bu mekanizmaları yönlendiren üst mercilere taşıdı. Bu noktadan sonra ihtilaflar gerçek bir krize dönüştü. Yüksek İdare Komitesinin ve başkanı Dr. Muhammed Kemal'in meşruiyeti -onlara göre- Şubat 2014'teki Şura toplantılarından kaynaklanıyordu. Ancak ihtilaf sırasında Yüksek İdare Komitesi şoke oldu; zira meşruiyetlerini onaylayan ve yönetime katılmayan- Genel Mürşit Vekili Dr. Mahmut İzzet'in, onaylanan tüm mekanizmaların üstünde nihai otorite olduğu ve tek bir konuşmasıyla komitenin meşruiyetini ortadan kaldırabileceği görüldü. Böylelikle Dr. Mahmut İzzet'in otorite

Başlangıçta bu uyuşmazlıklar bölücü bir hâl almamıştı; cemaat yönetiminin doğası ve stratejisine dair bakış açısı farklılıkları, örgüt yapısını baskılayan zorlu ortamda gayet doğaldı

olduğuna kani olanlar ile -tıpkı Dr. Muhammed Kemal gibi- buna meydan okuyan ve ona dayanarak alınan kararları ve yapılan icraatları reddedenler arasındaki çatışma giderek tırmandı.

Bu durum herhangi bir çözüm işaretinin varlığını zorlaştırdı; zira meselenin aslı güvensizlik, yoldan sapma suçlaması ve hükmüne başvurulacak üst idari mekanizmasının kararsızlığıydı. (Dr. Muhammed Kemal'in yönetimini reddeden taraf, o dönemde yapılacak kapsamlı seçimlerin aynı durumu üreteceğini düşünürken, diğer tarafa göre herkesin üzerinde tek bir ferdin otoritesine boyun eğmek kolektif kurumsal çalışmayı boşa çıkaracaktı.) Eski/yaşlı ekip, teşkilatta en üst otorite olarak yurtiçinde Genel Mürşit Vekili Dr. Mahmut İzzet ve yurtdışında İbrahim Münir Hoca'yı görüyor ve bunu, kararlarını anlayışla kabul etmenin temeli sayıyordu. Diğer taraf ise ilk adımı, Müslüman Kardeşler'in çoğunluğunun hükmüne başvurmak ve seçimlere gitmek olarak görüyor ve bu seçimlerin cemaat içinde üst otoriteye sahip liderliği belirleyeceğini savunuyordu. Bu iki bakış açısının bir orta noktada buluşması imkânsızdı.

Bu durumu şu iki örnek en iyi açıklar:

Birincisi, cemaat kadrosunu değiştirip yeni bir liderlik seçimine zemin hazırlama fikri.

2014 yılı sonunda, İrşat Bürosu üyeleri arasında bazı anlaşmazlıkların ortaya çıkmasıyla (özellikle de Ağustos 2014 Planı'nı Dr. Abdurrahman el-Birr ile birlikte Dr. Mahmut Çazlan ve mühendis Abdülazim eş-Şarkavi'nin reddi ve yine mühendis Muhammed Said Alive'nin

çekince koymasıyla) birlikte, cemaatin kadrosunda bazı değişikliklere ihtiyaç olduğu fikri ortaya çıktı. Bunun onaylanması hâlinde cemaat içinde derhal yeni bir liderliğin seçilmesi gerekiyordu, ama bu fikirler hiçbir neticeye bağlanmadı. Yüksek İdare Komitesi üyeleri bu konuyu tartışmayı kabul etmişti ve buna hazır; ama Ocak ayında devrimin yıldönümü etkinlikleri dalgası nihayete erene kadar bu konuyu rafa kaldırma konusunda uzlaşıldı.

2015'in Ocak ayındaki etkinliklerin sona ermesinin ardından yapılan değerlendirmelerde kadrolarda değişiklik fikri yeniden ortaya atıldı. Yüksek İdare Komitesi yaklaşık iki-üç ay konu üzerinde düşünmeye çalıştı ve Dr. Muhammed Said Alive'nin başkanlığında, Hüseyin İbrahim Hoca ve Dr. Ali Batiykh ile birlikte bir komite kuruldu. Ancak daha evvel değişim fikrinin ateşli savunucusu olan Dr. Abdurrahman el-Birr, -yönetim bu konudaki düşüncelerini netleştirdikten sonra- bu fikre karşı çıktı. İki taslak teklif vardı: Birincisi, cemaatin İrşat Bürosu ve Genel Şura üyelerinin sayısını azaltmayı ve vilayet liderleri ile vilayetlerin Şura Meclislerinin seçileceği tabanda kapsamlı seçimler düzenlemeyi, akabinde bu kadrolarca yeni bir liderlik ve Genel Mürşitlik makamına yeni bir vekilin seçimini (yani tabandan tepeye kadar kapsamlı seçimler yapılmasını) içeriyordu. İkinci taslak, tabanda kapsamlı seçimler yerine, cemaatin mevcut Şura Meclislerinde seçime gitmekle yetinmeye odaklanıyordu. Vilayetlerin idari ofislerindeki genel yönelim ilk taslakla uyuşuyordu.

Bu süreçte Dr. Mahmut İzzet ile Dr. Muhammed Kemal idaresi içinden ve dışından onunla iletişim kuranlar arasında güvensizlik arttı ve dolayısıyla onlarda, bu liderlik altında cemaatle veya liderliğiyle ilgili herhangi bir değişiklik işlemine gerek olmadığı hissi doğdu. Bu oyalanma karşısında Hüseyin İbrahim Hoca öfkelenmiş ve söz konusu uyuşmazlığın ancak ve ancak örgütsel tedbirlerle çözülebileceğinde karar kıldı. Yüksek İdare Komitesinin, sunulan kadro değişikliği hazırlıklarına başlayabilmesi için gerekli olan, Müslüman Kardeşler tüzüğüne göre yeterli imzayı topladı. Hüseyin İbrahim'e yakın liderlerden birine göre, "Hoca gerekli olan imzayı (yani Genel Şura Meclisi üyelerinin yirmiden fazlasının imzasını) topladı; Dr. Abdurrahman el-Birr'in bu fikre karşı çıkması yüzünden tüzüğün gereklerini yaptırmak zorunda kaldı."⁵⁶ Ancak Dr. Muhammed Kemal grubunun başvurabileceği hiçbir yol kabul edilmeyecek gibi görünüyordu. Dr. Muhammed Kemal'den nakledildiğine göre, Genel Şura Meclisi'nden kendileriyle bağlantıya geçebilenlerden, kadroları değiştirecek işlemleri sürdürme konusunda -kararı geçirtebilecek kadar- onay aldılar. Ve bu da sonuçta Mayıs 2015 kararlarına yol açtı.

İkincisi: *Coğrafi bölgelerin⁵⁷ yeni bir idari komite seçerek ihtilafı sona erdirmesi konusunda uzlaşmaya varma:*

Dr. Mahmut İzzet'in Mayıs 2015'teki kararlarının ardından güvenlik güçlerinin saldırıları tırmandı. 2 Haziran'da Dr. Abdurrahman el-Birr ve Dr. Mahmud Ğazlan⁵⁸ ile mühendis Abdülazim eş-Şarkavi⁵⁹, ardından 18 Haziran'da Dr. Muhammed Said Alive⁶⁰ tutuklandı. Daha önce ise Dr. Muhammed Taha Vihdan, iki grubu birbirine yaklaştırıp krizi çözmeye çalıştığı esnada 28 Mayıs'ta tutuklandı.⁶¹ İrşat Bürosundan geriye sadece üç üye kaldı (Dr. Mahmut İzzet, Dr. Muhammed Abdurrahman ve cemaati 2014 Şubat'ından itibaren yöneten Yüksek İdare Komitesi başkanı Dr. Muhammed Kemal). Daha sonra 1 Temmuz 2015'te Mısır güvenlik güçleri, aralarında Yüksek İdare Komitesi Genel Sekreteri mühendis Abdülfettah es-Sisi'nin

de olduğu cemaatin bazı liderlerini öldürdü. Güvenlik güçlerinin Yüksek İdare Komitesi üzerindeki baskısı arttığından bir kısmı yurtdışına gitmek veya uzaklaşmak zorunda kaldı.

Bu ortamda yedi bölgeden ikisinin temsilcileri Dr. Mahmut İzzet'le bağlantıya geçti; İzzet'in kararlarını desteklediklerini, Dr. Muhammed Kemal'in yönettiği -ve hâlâ daha Dr. İzzet'in kararlarını reddeden- Yüksek İdare Komitesinden uzaklaştıklarını açıkça ilan ettiler. Ayrıca üçüncü bir bölgenin temsilcisi de Dr. Mahmut İzzet'le temas kurdu; ama bu temasını kendi bölgesindeki örgüt yönetiminden de Dr. Muhammed Kemal'den de gizledi.

Bu bölünmeye bir çare olarak Dr. Muhammed Kemal, kendisine bağlı olan bölgeleri (yani birisi gizlice Dr. Mahmut İzzet'le temas kuran beş bölgeyi), söz konusu bölgeleri temsil edecek yeni sorumluları belirlemek üzere seçime gitmeye, ardından Dr. Mahmut İzzet'le doğrudan masaya oturmaya teşvik etti; böylelikle belki yeni bir anlaşmaya varılabildi. Aynı dönemde, Yüksek İdare Komitesi başkanı olan Dr. Muhammed Abdurrahman, Dr. Mahmut İzzet'in kararları uyarınca, yeni bir idari komite kuruyordu ve Dr. Muhammed Kemal'e yakın bölgelerden herhangi bir temsilcinin -yeni temsilciler olarak seçilseler bile- kabulü konusunda bir çekince vardı. Dr. Muhammed Abdurrahman başkanlığında- Dr. Mahmut İzzet'in hazır bulunmadığı- yeni Yüksek İdare Komitesinin ilk toplantısında, diğer merkezi komitelerden hangilerinin atanacağı üzerine bir ihtilaf çıktı (ki bu, komite içindeki oylamalarda çoğunluğu etkileyecekti). Katılanların ekseriyeti, Dr. Muhammed Abdurrahman tarafından önerilen komiteler yerine (ki kendisi ve Dr. Mahmut İzzet'e yakın olan eğitim ve planlama komitelerini istiyordu), (Dr. Muhammed Kemal'in eski idaresine daha yakın olan) gençlik ve devrimci hareket komitesinin seçimi konusunda uzlaştı. Dr. Muhammed Abdurrahman başkanlığında, Dr. Muhammed Kemal'in de hazır bulunduğu ikinci toplantıda, (Dr. Muhammed Abdurrahman'ın da aralarında olduğu) dörde karşı (Dr. Muhammed Kemal'in de bulunduğu) yedi oyla yeni bir şekillenme konusunda uzlaşmaya vardılar.

Buradaki temel ihtilaf, -seçimin ne zaman yapılıp yapılmayacağına ve yürütme kadrosunu kimin seçme ve değiştirme yetkisine sahip olduğuna karar veren- cemaatin liderlik dümenini kimin kontrol edeceği üzerineydi

Bu toplantıda komite başkanını seçme konusu da gündeme geldi: Acaba başkanın seçimi Dr. Mahmut İzzet'in kararına göre mi, yoksa seçimle ve komite üyelerinin tercihi ve uzlaşısıyla mı gerçekleşecekti? Bu noktada Dr. Mahmut İzzet, Yüksek İdare Komitesi üzerindeki etkisinin çoğunu kaybetti ve bu nedenle mücadele yatışmadığı gibi, tüm coğrafi bölgeleri temsil eden yeni liderlerin seçilmesi çözümünü de mevcut krize ve iç çekişmeye derman olmadı.

2015 Aralık'ında Dr. Muhammed Abdurrahman; Dr. Mahmut İzzet'in ikinci Yüksek İdare Komitesini feshetme ve Dr. Muhammed Kemal idaresine bağlı olanlar hakkında soruşturma başlatma ve el çektirme kararını duyurdu.⁶² Bu sırada (Dr. Mahmut İzzet'e yakın) Yurtdışındaki Mısır Müslüman Kardeşler Derneği Londra bürosu 14 Aralık 2015'te

Muhammed Muntasır'ın görevinden alındığını ve yerine cemaat sözcüsü olarak Talat Fehmi'nin tayin edildiğini duyurdu.⁶³ Ardından, Yüksek İdare Komitesinin ve Dr. Muhammed Kemal'e bağlı ekibin yönettiği mevcut internet sitesi ve sosyal medya sayfalarından farklı olarak, cemaatin yeni resmi internet sitesi ve sosyal medya hesapları ilan edildi.⁶⁴ Buna karşılık, Yüksek İdare Komitesi (Dr. Muhammed Kemal ekibi), Muhammed Muntasır'ın cemaat sözcüsü olarak görevine devam ettiği yönünde bir açıklama yayımladı.⁶⁵

Bu iki pozisyon, ihtilafın, cemaatin etkinliği ve stratejisine ilişkin görüş ayrılıklarından bu tartışmayı yürütmesi gereken üst idareyi belirlemeye, böylelikle kimin yönetme hakkına sahip olduğuna kaydığını gösteriyor. Dr. Mahmut İzzet'e bağlı liderlerden birine göre, "Krizin özü, idari komitedeki Dr. Muhammed Kemal'e yakın bir grup insanın hakkı olmadığı hâlde kendisine cemaati yönetme yetkisi vermesiydi."⁶⁶ Buradaki temel ihtilaf, -seçimin ne zaman yapıp yapılmayacağına ve yürütme kadrosunu kimin seçme ve değiştirme yetkisine sahip olduğuna karar veren- cemaatin liderlik dümenini kimin kontrol edeceği üzerineydi.

Bu temelde iç çekişme ve örgütsel araçlara ve mekanizmalara baskı devam etti ve her taraf diğerinin meşruiyetini sarstı. Tarihi liderlik, Dr. Muhammed Kemal'in ve ona bağlı olanların yönetimini çöktürmeye çalıştı; muhtemelen bu, -bilhassa kriz, baskı ve bastırma dönemlerinde merkeziliğe ve temkinliliğe alışmış olan cemaatte- yeni bir İrşat Bürosu seçimine veya cemaatle bağdaşmayan stratejiler ve metotlar düşünülmesine yol açabilecek girişimlerden duyulan fitri korkunun bir neticesiydi. Bu nedenle, dümeni ele alarak cemaatin yönelimini kontrol etmeyi ve bu yönetimin münasip gördüğü örgütsel ortama geri dönüşü öncelikleri kıldılar.

Bu çekişmenin sonlanmasına yardım edebilecek birçok faktöre, -(bir kısmı çekişmenin tarafı olan) İrşat Bürosu üyelerinin tümünü kapsayacak şekilde genişleyen tutuklamalara ve teşkilat içinden veya dışından (mesela Ocak 2016'da birçok sembol isimle birlikte bir girişim başlatmaya çalışan Yusuf el-Karadavi gibi) birçok tarafın arabuluculuk girişimlerine- rağmen, hatta ve hatta Dr. Muhammed Kemal'in istifaya karar verip Mayıs 2016'da sahneden çekilmesinden sonra dahi, bütün bunlar çekişmenin özünden hiçbir şey değiştirmede. Kaygı hâli, teşkilat içindeki etkisi günden güne artan bazı tarihsel liderlerde muazzam ve baskın bir şekilde yükselirken, teşkilat veya ondan geriye kalan üzerinde Dr. Muhammed Kemal'in liderliği de her geçen gün zayıfladı.

"Şaşırtma ve Yıpratma" Planını Değerlendirme

Bu büyük liderlik ihtilafı sadece cemaat içinde sürüp gitmedi. İster Ağustos 2014 Planı'nı değerlendirme, isterse o dönemde cemaatin izlediği yolla alakalı olsun, durumu değerlendirmek ve düşünmek üzere birçok çalıştay düzenlendi. Ancak liderlik ihtilafı bu değerlendirmeleri zaafa uğrattı; uzun süreli bir tartışmaya ve rekabete yol açarken cemaat üyelerinde aktivizm ruhunu köreltti. Liderlerden birinin yorumuna göre, "Nisan 2015'ten itibaren tartışmalar ve ihtilaf yüzünden hareketin idari örgütlenmesinin çoğu durmaya başladı, özellikle de cemaatin tüm yapılarını etkileyen tutuklamaların tırmanmasıyla birlikte."⁶⁷ Bu ihtilaf, yapılan tartışmaları ve değerlendirmeleri, sanki bir tarafın diğer tarafa karşı yönelttiği, siyasallaşmış ve objektiflikten uzak tartışma ve değerlendirmelermiş gibi görülmesine yol açtı. Bir taraf ihlallerin soruşturulması çağrısı yaparken, diğer taraf değerlendirme sürecini yürütüyordu; bu da bireyleri ve cemaatin idari büroları ile merkezi komitelerinin muamelelerini etkileyen bir yarış yansıtıyordu.

Bu tecrübenin tartışmaları ve yarışları beraberinde getirmesi gayet doğaldı. Şehirlerdeki bazı idari bürolar, güvenlik güçlerinin şiddetli saldırılarını arttırmasıyla ağır bir baskı hissetmeye başladı. Keza şaşırtma planına dâhil olan bazı gençlerin sınırı aşan düşüncesizce tepkisel eylemleri de görüldü. Bu durum, -gelecek günlerin cemaat ve destekçileri için çok daha zor ve şiddetli olacağına dair bir uyarı mesajı niteliğinde- güvenlik politikalarının öldürme ve idamlarla tırmanmasıyla arttı.

Dr. Muhammed Kemal ekibi ve yönetimi Ağustos 2014 Planı'nı savunsa da değerlendirme yapan komitelerin, özellikle de sözde "Özel Eylem"i denetleyen komitenin değerlendirmesi başkaydı. Bu planın, cemaat ve yapısını etkin ve devingen kılmasına rağmen, pratik siyasi hedefini gerçekleştirmediği ve cemaatin de siyaseten bundan istifade edemediği görüşündeydi.⁶⁸ Uzun zaman sonra cemaatin kalabalık gösterilerde kitlesel bir ivme kazandığı ve bazı şehirlerde Baltacıları ve güvenlik güçlerini taktiksel olarak şaşırtmayı başardığı doğrudur; hatta [Kahire yakınlarındaki bir bilgi ve medya kompleksi olan] Medya Yapım Şehri'nde elektrik trafolarını hedef alıp Nisan 2015'te geçici de olsa ekranların kararmasına yol açarak⁶⁹ medyaya baskı uygulamaya çalışmak gibi bazı güçlü öfkeli mesajlar yollamayı da başarmıştı.⁷⁰ Ancak sonuçta realite değişmediği gibi, güvenlik güçlerinin uyguladığı şiddetin artmasıyla birlikte örgütsel yapı tükendi.

DÖRDÜNCÜ AŞAMA: LİDERLİK İHTİLAFLARI KRİZİNİN TIRMANMA NEDENLERİNİ VE CEMAATİ YENİDEN ETKİNLEŞTİRMENİN ZORLUĞUNU AÇIKLAMA

Müslüman Kardeşler liderlik ihtilafı, cemaatin ne yapması ve darbeye karşı nasıl etkin bir strateji geliştirmesi gerektiği tartışması üzerinden başladı; ardından cemaatin yönetim mekanizmaları ve yüksek idari otoritenin hangisi olduğu konusunda çekişmeye dönüştü. Liderlik ve örgüt yapılanmasını geliştirme çabasını sürdürmeye ihtiyaç var mıydı, yoksa fitri temkinliliğe ve merkeziliğe dönmeli ve sonuçlarından korkarak değişim girişimlerinden kaçınmalı mıydı? Zaman içinde kriz iyice şiddetlendi ve liderlik, krizi kontrol altına almayı veya cemaatin etkinliğini korumayı ve geriye kalan kaynaklarından iyi bir şekilde istifade etmeyi başaramadı.

İhtilafın tırmanmasında ve kontrol altına almanın zorluğunda payı olan birçok faktör bulunuyor. En önemlileri şunlar:

Birincisi, benzeri görülmemiş, şiddetli güvenlik baskısı:

Güvenlik politikaları Müslüman Kardeşler teşkilatı üzerindeki baskının daha da artmasına katkıda bulundu. 2013 yılı sonu ve 2014 yılı boyunca tutuklamalar, gösterilere şiddetle karşı koyma, öldürmeler, teşkilat kadrolarının ve liderlerin yokluğunun sıradanlaşmasına rağmen, 2015'te -iç ihtilafı ve çatışmayı körüklemeye çalışan- güvenlik politikalarındaki değişimi fark etmek mümkündür. Bu bağlamda güvenlik güçlerinin, bazı tutuklu Müslüman Kardeşler liderlerini, -cemaati ve yöntemini gençlerin pervasızlığından ve hırçınlığından veya (Dr. Muhammed Kemal'in başkanlığındaki) yeni yönetimden korumaya teşvik eden ve cemaati ayakta tutmak için bunu üzerlerine bir yükümlülük olarak veren- provokasyon girişimlerinden bahseden birçok tanıklık var.

Hiç şüphesiz cemaati koruma kaygısı ve radikalizm veya şiddetten korku birçok lider ve grupta mevcuttu ve bu duygunun gelişmesinin nedeni güvenlik politikaları da değildi; ama güvenlik birimleri, iç gerginliği tırmandırma ve cemaat içinde güvensizliği arttırma noktasında bunu istismar etmeye çalıştı. Birçok mülakatta farklı şehirlerden liderlerle bu türden diyalog örnekleri zikredildi. Bunlardan, mevcut yönetime yakın bir yetkili ile Delta bölgesindeki Hürriyet ve Adalet Partisi teşkilatlarından bir yetkili arasında 2015'te geçen bir diyalogu, araştırmamız sırasında belgeledik. Söz konusu parti yetkilisi, tutuklu olup 2015 Şubat'ında serbest bırakıldı ve diğerleriyle birlikte serbest bırakılmadan evvel, emniyetten üst düzey yetkililer bölgedeki Ulusal Güvenlik Teşkilatı merkezinde onlarla tek tek, en az sekiz saat süreyle görüştü. Görüşmeler sırasında onları, hapisten çıktıklarında cemaati ikiye bölünmüş halde bulacaklarını ve gruplardan birinin şiddete yöneldiğini anlatıp "Göreviniz cemaati ve barışçıl metodunu şiddet kullanan tarafa karşı korumak" diyerek ikna etmeye çalıştılar.⁷¹ Söz konusu liderin bu görüşme hakkındaki yorumu, emniyetin kutuplaşmayı ve iç çatışmayı kışkırtmaya çalıştığı şeklindeydi.

Hiç şüphesiz cemaati koruma kaygısı ve radikalizm veya şiddetten korku birçok lider ve grupta mevcuttu ve bu duygunun gelişmesinin nedeni güvenlik politikaları da değildi; ama güvenlik birimleri, iç gerginliği tırmandırma ve cemaat içinde güvensizliği arttırma noktasında bunu istismar etmeye çalıştı

5 Mart 2015'te hükümette değişiklikler yapıldı ve bu çerçevede İçişleri Bakanlığına, daha evvel bakanlığın ulusal güvenlik kısmından sorumlu olan Mecdi Abdülğaffar atandı.⁷² Bundan sonra güvenlik politikaları, cemaate baskıyı ve nüfuzu arttıracak şekilde geliştirilerek yeni bir aşamaya geçildi.

7 Mart 2015'te İçişleri Bakanlığı, Mahmut Ramazan isimli bir genç hakkında -2013'te darbe karşıtı gösteriler sırasında İskenderiye'de çocukları binaların çatısından atmak suçlamasıyla verilen idam cezasını infaz etti.⁷³ Bu genç Müslüman Kardeşler teşkilatına üye değildi. Suçlamalar ve yargılamalar, adalet ve soruşturmalar hakkında bir yığın soru işareti uyandırdı. Afrika İnsan Hakları Komisyonunun idam cezalarının uygulanmasının durdurulmasını istediği⁷⁴ bir sırada infazların başlaması, güvenlik politikalarında gerçek bir değişimin habercisiydi. El-Kerame İnsan Hakları Kurumu'na göre, "Mısır yönetiminin bu hükmü uygulaması müessif bir olay; hele de yargılanma süreci birçok kusurla doluyken... Bu idam Mısır'da insan hakları alanındaki kötüleşmenin apaçık bir göstergesi. Korkumuz, bunun -adil olmayan yargılamaların ardından yüzlerce kişi hakkında mahkemelerce verilmiş- benzer başka gelişigüzel idam kararlarının infazının bir başlangıcı olması."⁷⁵

7 Mayıs 2015'te "Arap Çerkezler"⁷⁶ olarak bilinen davada verilen idam cezası infaz edildi. Onlar da cemaat üyeleri değildi ve Afrika İnsan Hakları Komisyonu yine Mısır'dan infazları durdurmasını istedi. Komisyon Başkanı Zainabo Sylvie, hükümetten "adil yargılama için temel kriterleri gerçekleştirmesini, idam cezalarının infazını durdurmasını ve uluslararası insan hakları hukukunun yükümlülüklerine bağlı kalmasını" talep etti.⁷⁷ Ancak infaz, güvenlik politikalarının tırmanacağına ve daha şiddetli ve intikamcı bir hâl alacağına dair mesajın bir tamamlayıcısı gibiydi.

1 Temmuz 2015'te İçişleri Bakanlığı, yaptığı bir baskınla, Ekim bölgesinde toplantı hâlindeki 13 Müslüman Kardeşler liderini öldürerek ilk kez teşkilata sert bir güvenlik darbesi indirdi.⁷⁸ Bu liderler Merkezi Delta bölgesinden sorumluydular ve cemaat içinde en faal gruptular. Aralarında Dr. Muhammed Kemal'in sağ kolu ve Yüksek İdare Komitesi Genel Sekreteri mühendis Abdülfettah es-Sisi de vardı. Mülakatlarda birçok Müslüman Kardeşler yetkilisi bu aşamada tutuklamaların öncekiler gibi olmadığından bahsettiler. O dönemdeki Yüksek İdare Komitesi üyelerinden birine göre, "Mecdi Abdülğaffar'ın İçişleri Bakanı olmasından sonra tutuklamalar, teşkilat yapısına ve teşkilat yapısında faal olanlara çok daha fazla odaklandı; teşkilat içindeki etkinlik vurulmaya çalışıldı. Cemaat yapısı ve aktörleri hakkında bilgi toplama, izleme, dinleme ve gözetleme kameralarını her yere yayma girişimleri arttı."⁷⁹

Böyle bir ortam, buluşma ve iletişime geçmeyi zorlaştırdı, kuşku ve güvensizliği artırdı, aynı zamanda liderlik sorumluluğundaki herkesi büyük bir baskıyla yüz yüze bıraktı; -otoritelerinin birliğine ve uzun teşkilat tecrübelerine rağmen- kaderin belirsizliği ve fedakârlıkların yüksek maliyeti gölgesinde baskıya karşı mukabeleleri ve mücadele yolları farklılaştı.

İkincisi: Planların ve deneme -veya geliştirme- girişimlerinin siyasi hedeflerine ulaşamaması:

Müslüman Kardeşler'in planları, gösteri ve eylemleri, Altı Aylık Plan ve ardından Ağustos 2014 Planı üzerinde düşünmesinin gayesi; siyasi sahada değişim veya kıpırdanma yaratmak için çalışmak, böylelikle dışlanma ve şiddet baskısını hafifletmek ve değişim ile demokrasi yoluna geri dönüşün ufkunu açmaktı. Ancak tam aksine Müslüman Kardeşler liderleri arasında bariz tartışma ve rekabetler ortaya çıktı. Bazı iç değerlendirmeler daha evvel onaylanan kararlardan çark etmeye yol açtı; hatta değiştirmek, düzeltmek veya askıya almak için çalışıldı. Bunlar arasında Ağustos 2014 Planı hakkında denetleyici komitenin şöyle bir itirafı vardı: "Ocak 2015 planı boyunca yapılan şaşkırtma veya özel eylemlerden cemaat siyaseten istifade edemediği gibi, siyasi kararlar üzerinde bir etkide de bulunmadı ve hiçbir siyasi hedefini de gerçekleştirmedi."⁸⁰ Buna binaen komite "şaşırtmayla ilgili tüm eylemleri durdurma" kararı aldı.⁸¹

Somut hiçbir siyasi hedefi gerçekleştirememesi karşısında ve güvenlik baskısının artmasıyla birlikte, bazı idari bürolar ile şaşkırtma veya özel eylem planı dosyasını idare edenler arasında, söz konusu faaliyetlerin işe yararlılığı veya bu dosyayla görevli insanların tabiatı yahut meydana gelen aşırılıklar üzerinden değerlendirme nedeniyle karışıklıklar baş gösterdi. Bu tartışmalar ve değerlendirmeler, içeride ihtilaf ve keskin kutuplaşma ortamının artması ve güvenlik güçlerinin indirdiği darbelerin etkisiyle birlikte, bu plana dâhil olanların bazılarının durmasına veya geri çekilmesine yol açtı. Çok daha önemlisi, bu dosyanın bazı liderlerin "Eylül 2015'te Müslüman Kardeşler teşkilatını terk etmek

5 Mart 2015'te hükümette değişiklikler yapıldı ve bu çerçevede İçişleri Bakanlığına, daha evvel bakanlığın ulusal güvenlik kısmından sorumlu olan Mecdi Abdülğaffar atandı. Bundan sonra güvenlik politikaları, cemaate baskıyı ve nüfuzu arttıracak şekilde geliştirilerek yeni bir aşamaya geçildi

ve cemaatten liderlik ve örgütsel yapı olarak tam kopuş” kararı almasıydı “ki fiilen bu gerçekleşti.”⁸² Bu durum iki grup arasındaki ihtilafları çözme fırsatı doğurmadı; zira iç ihtilaflar, -özel komitelerin çalışmasıyla bağlantılı meselelerden bağımsız olarak- liderliğin tabiatı ve cemaati yönetmekte kimin elinin güçlü olduğuyla alakalı bir yön almıştı.

Ağustos 2014 Planı, ülkedeki baskıcı istibdat hâliyle baş etmeyi farklı bir yolla düşünme denemesiydi. Uzun süredir, belki de 30 Ağustos 2013 tarihinden itibaren hiç olmadığı şekilde, Ocak 2015'te kitlesel gösterileri başarmak gibi bazı olumlu etkilerine rağmen, Yüksek İdare Komitesi -müjdelediği yüksek beklentilere kıyasla- hedeflerini gerçekleştirmekte başarısızlığa uğradı. Her ne kadar plan, gençler ile cemaat üyelerinin ümitleri ve hırslarını arttırmış ve sözcü Muhammed Muntasır açıklamalarıyla güven aşlamış ve devrimci kararlılığın yaklaştığını dillendirmiş, hatta Ağustos 2014 Planı Müslüman Kardeşler içinde yıpratma, şaşkırtma ve kararlılık planı olarak isimlendirilmiş olsa da... Bütün bunlara ilaveten söz konusu planın cemaat üzerinde birçok olumsuz etkisi de oldu.

Yüksek İdare Komitesi ve Dr. Muhammed Kemal'i destekleyen üyelerin çoğunluğu ateşli ve enerjiktir; siyasi sahnede herhangi bir yolla değişim yaratmak isteyen devrimci bir halet-i ruhiyeye sahiptirler ve cemaatin bunun bir yolu, bir aracı olmasını istiyorlardı. Ancak bu büyüklükte bir cemaatin değişmesi; bastırılma, istibdat ve çatışmanın baskısı altında bir seçime karar vermekten çok daha fazlasını, özellikle de iletişimde ve yönetimde hikmet, maharet ve sanatı gerektiriyordu. Yüksek İdare Komitesi teşkilatın fiili liderlik organıydı ve cemaatin merkezileşmiş bir tabiatı vardı; dolayısıyla komite, mevcut baskıya cevaben cemaat içinde, teşkilat yapısı, komiteleri, tüzüğü ve liderliğinde değişiklikler yapmaya çalışması nedeniyle tarihi liderlik tarafından reddedilebileceği ve bu şekilde meydan okunabileceğini hiç tahayyül etmemişti.

Diğer taraftan tarihi liderler Yüksek İdare Komitesi liderleriyle ilişkilerini iyileştirmediler; cemaat üyelerinin bağlılığı şahıslara olmadığından Dr. Muhammed Kemal'in değişimi kolaylıkla kabul edilebilirdi (ki bu, daha sonra Mayıs 2016'da geri çekilmeye karar verdiğinde gerçekleşti). Aynı zamanda kararlarını, orta kademe liderlerle sürekli iletişim ve istişarelerden sonra alma konusunda oldukça titizdiler; sorumluluk almaya ve hatalarını kabul etmeye de yatkındılar. Dr. Muhammed Kemal geri çekilmesinin ardından dahi yurtdışına gitmeyi kabul etmedi ve üzerindeki güvenlik çemberinin daraltılmasına rağmen -ta ki 3 Ekim 2016'da öldürülene kadar- bunu defalarca reddetti. Hüseyin İbrahim Hoca, 26 Ekim 2015 tarihinde tutuklanmadan⁸³ evvel verdiği son röportajında, gençleri desteklemenin ve herkesin arkasında durup desteklediği yeni liderleri öne çıkarmanın önemini vurguladığı gibi, iç muhasebe yapma ve herhangi bir eksikliği veya hatayı itiraf etme eğilimi gösterdi. Hüseyin İbrahim, tutuklanmadan önce, genç liderlerden birinin kendisiyle yaptığı röportajda şöyle demişti: “Bu yönetim (Yüksek İdare Komitesini kastediyor), iç ihtilaflar dosyasını çözmek ve bitirmekte de siyasi sahneye etki etmekte de başarılı olamadı. Mevcut yönetimden (Dr. Muhammed Kemal yönetimindeki herkesi kastediyor) daha farklı isimlerle, farklı bir şekilde düşünmek gerekiyor.”⁸⁴

Ölüm, işkence, ibret-i alem cezalandırmalar, tasfiye ve idamın etkisi Müslüman Kardeşler mensuplarının, özellikle de gençlerin üzerinde muazzamdı. Bütün bunlar tarihi liderliğin, gerek bu zorlu koşulları idrak etmesinde gerekse vizyon ve yönelim farklılıklarının üstesinden gelmesinde -sorunları cemaat içinde kutuplaşma ve çatışmayı arttıracak şekilde örgütsel bir prosedürle çözmeye çalışmak yerine- çok daha fazla hikmetli olmasını gerektiriyordu.

Paradoksal biçimde, cemaat, liderliğin ve stratejinin yokluğunda kolaylıkla çalıştı; son derece karmaşık bir ortamda ve zorlu güvenlik koşullarında gelişim ve değişim denemesine girişene kadar ihtilaflar zuhur etmedi. Bu da cemaatin alıştığı ve bir anda değiştirmenin kolay olmadığı idari ve örgütsel modelin tabiatına işaret ediyor; hele de değişim, -aynı zamanda örgütün bütünlüğünü koruyarak- hızlı başarılarla meyvesini vermezse...

Üçüncüsü: *Düşünme ve değerlendirmede önemli unsurların bulunmaması ve güvenlik güçleriyle mücadelede prosedürel unsura odaklanılması*

Teşkilat liderlerinden ve aktif üyelerden onlarcasıyla yapılan röportaj ve görüşmeden ortaya çıkan sonuç, olan bitenin kısa vadeli değerlendirilmesiydi. Cemaatin barışçıl anayasal ve protestocu mücadeleyle cumhurbaşkanlığı makamına ulaştığı, ancak kolayca güç kullanılarak devrildiği, zorlu baskıcı gücün cemaati bertaraf etme ve yeni doğan demokratik gidişatı bitirme planının hayata geçirilmesini önleyemediği ve güvenlik güçlerinin baskı, ihlal ve dışlama uygulamalarını frenleyemediğine odaklanılmıştı.

Bu nedenle çoğunlukla tartışma, -darbeye karşı koymak için sokak ve meydanlarda cemaatin uygulayacağı bir plana duyulan acil ihtiyaç bağlamında- realitenin baskısıyla ve mevcut anla bağlantılı, uygulamaya dönük bir süreçle başladı. Ancak müzakereler, -Mübarek'in 11 Şubat 2011'de görevi bırakmasından itibaren- bu hâle gelişe sebep olan o uzun yolda, derin kavrayış ve sezgileri içermedi. Cemaat, geçiş aşamasındaki stratejisini ve askeri-güvenlik kurumlarıyla iş tutuş biçimini kendi içinde konuşmadı; keza siyasi angajman üslubunu ve ittifaklarını kurma yolunu, ihtiyaç duyduğu ilişki ve ittifak çeşidini, bölgesel ve küresel dayanak noktalarını da... Cemaat içinde keskin siyasi kutuplaşmaya yol açan sebepleri, halkı kendisine karşı çevirme girişimlerini neden başarısız kılamadığını ve çoğunluk olmasını neden siyasi gerçekliğe çeviremediğini de değerlendirmede.

Bu nedenle çoğunlukla tartışma, -darbeye karşı koymak için sokak ve meydanlarda cemaatin uygulayacağı bir plana duyulan acil ihtiyaç bağlamında- realitenin baskısıyla ve mevcut anla bağlantılı, uygulamaya dönük bir süreçle başladı. Ancak müzakereler, -Mübarek'in 11 Şubat 2011'de görevi bırakmasından itibaren- bu hâle gelişe sebep olan o uzun yolda, derin kavrayış ve sezgileri içermedi

Cemaat, darbe sonrası dönemin meydan okumalarıyla baş etmeye çalışırken, baskıcı istibdat rejimini değiştirme mekanizmalarını düşünmek için neden uygun bir kapasiteye sahip değildi? İktidarı destekleyen siyasi sisteme nasıl nüfuz edebilirdi? Yeni baskıcı iktidar gücünün dayanaklarını nasıl etkileyebilirdi? Cemaat, rejimin tabiatı ve rejimin başı ile diğer devlet kurumları arasındaki farkı Ocak 2011 ile 2013 sonrasındaki dönemde idrak edemedi. Ocak 2011 hayali ve Tahrir Meydanı'ndaki eylemler hâlâ daha zihinlerdeydi, ama siyasi gerçeklik bambaşka idi: Ocak 2011 öncesinde Cumhurbaşkanı Mübarek rejiminde ve devlet aygıtları içinde bariz çatlaklar vardı; hatta rejime yakın medya, rejimin başını ve varisini eleştiriyordu. Mübarek'in halefiyle alakalı anlaşmazlıklar ve askeri kurumun Cemal Mübarek'in devletin başına geçmesini ne ölçüde kabulleneceğiyle ilgili tartışmalar vardı. Ve bu durum, 3 Temmuz 2013'teki hâlden tamamen farklıydı. Mevcut çatışmayı yöneten, -Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin seçtiği- askeri kurumun başı olup bu şahıs orduyu elinde tuttuğu gibi istihbarat geçmişine de sahip. Ayrıca cemaat, bölgesel ve uluslararası bağlamın farklılığını da düşünmedi. 2011 öncesinde durum bölgesel ve küresel olarak bu denli düşmanca değildi; keza devrim ve değişim savunucularının karşı karşıya kaldığı vahşete, baskıya ve istibdada destek de yoktu.

Benimsenecek hangi stratejinin ve siyasi kararların cemaatin ve cemaat mensupları ile liderlerinin kapasitesine uygun düştüğünü düşünmeden ve belirlemeden evvel kendi iç yapısı, mensuplarının tabiatı, formasyonları, kapasiteleri, vasıfları ve liderlerinin siyasi ilişkilerde yeterliliği gibi konularda objektif tartışmalar yapmadı. Ayrıca cemaatin iktidar, değişim ve devrim tasavvurunu da halkın çoğunluğuna sahip olduğu hâlde neden yıllar yılı aradığı şeyi [yani iktidarı] başaramadığını ve koruyamadığını da tartışmadılar. Krizden çıkarılan mevcut sonuçlar hâlâ daha basit, hızlı ve fazlaca duygusal; "Acaba cemaat pratik bir değişim yahut devrim vizyonuna sahip mi?" sorusuna net ve pratik bir cevap sunmadan, toplum aşamasında olayların hızlanması söz konusu diyenler veya krizin kuvvetle bağlantılı olduğunu söyleyenler var.

Bu aşamada söz konusu liderliğin ve cemaatin genç-yaşlı tüm ileri gelenlerinin yükü, şartların baskısı ve olağanüstü meydan okumalar altında ağırlaştı. Olan bitene cevap verme, cemaati ve devrimci hareketi geliştirme, baskıcı güvenlik sistemine karşı koyma ve bütün bu dosyalarda mümkün olduğunca hızlı zaferler kazanmaya odaklanma gibi bir görevle karşı karşıyaydılar. Bu, Cumhurbaşkanı Mübarek'in görevi bırakmasından bu ana kadar, yaşanan acı gidişattan sonra, zorluklarla dolu ve karmaşık bir işti. Rabia eylemlerinin dağıtılmasından sonra yaşanan liderlik boşluğunu doldurmayı başarsalar da siyasi sahneyi etkileyen etkin bir strateji geliştiremediler ve bütün bu baskılara karşı farklı cevaplar üretilmesini veya görüş farklılıklarını, endişelerini ve korkularını aşamadılar; öyle ki bu, objektif değerlendirme ve gelişme girişimlerini baltalayacak bir seviyeye ulaştı. Cemaat mensuplarının çoğunun ümidini kırdı, kaynaklardan geriye kalanın çoğunu heder etti ve cemaati, kendisine karşı uygulanan güvenlik politikalarından çektiği acının çok daha fazlasını kendi içerisinden çeker hâle getirdi.

SONUÇ

25 Ocak Devrimi'nin patlak vermesinden bu yana Mısır'da siyasi sahne değişken ve karmaşık bir hâl aldı. Müslüman Kardeşler meydan okumalar ve baskılarla karşı karşıya kaldı ve her defasında, sadece o anla nasıl baş edebileceğini düşünüp "anlık intibak" formülüyle sihirli bir çözüm bulmaya çalıştı, ama o sihirli çözümler gelmedi. Cumhurbaşkanı Mursi'ye ve bütün demokratik geçiş sürecine yönelik darbenin ve sonrasında Rabia Meydanı'ndaki oturma eylemlerinin dağıtılmasının ardından bazı cemaat liderleri, sihirli bir çözüm niteliğinde tek bir tedbir olabileceğini zannettiler: Bazı liderleri değiştirmeyi yeterli sandılar. Veya tüzüğü düzeltmeyi her derde deva zannettiler. Yahut çekişme ve çatışma ortamında tabanda seçimler yapmanın sihirli bir çözüm olabileceğini varsaydılar. Belki de tedbirliklik, gizlenme ve "hiçbir şey" yapmama sihirli bir çözüm olabilirdi... Bütün bunlar yeni değil; siyasi kriz karmaşık olup kapsamlı-titiz bir siyasi değerlendirmeye ve bu çapta bir çatışmayla başa çıkmaya uygun siyasi bir akla ihtiyaç var.

Cemaat liderliği, stratejisini değiştirip -hükümeti ve baskıcı emniyet birimlerini şaşkırtan, göstericilerin desteğini alan, siyasi otoriteyi ve destekçilerini çözüm bulmak ve mevcut siyasi durumu değiştirmek için düşünmeye sevk eden- cepheleşmeye ve meşru müdafaa çerçevesinde sistematik şekilde şiddet kullanmaya karar verdiğinde, bu düşünme biçimi -baskıların, öldürmenin, kanın ve ihlallerin etkisinin gölgesinde, bütün barışçıl gösterilerin etkisizliği ve süreksizliği, maliyetin ve fedakarlıkların da yüksekliği nedeniyle- duyulan şiddetli bir öfkeden kaynaklanıyordu. Bu düşünce, cemaatin gelişmesi gerektiğine dair genel bir iç histen kaynaklanıyordu; bu yüzden yeni bir fikri veya ideolojik tasavvurdan kaynaklanan bir gelişme değil, sahadaki fiili baskılara bir intibak ve cevaptı.

Bu nedenle cemaatin krizine özünde yönetici elitin krizi denebilir. Cemaatin içinde değişim isteyenler çok fazlaydı; ancak onlar tek bir vizyona sahip değillerdi. Baskıların, tehditlerin, meydan okumaların ve başarısızlıkların artmasıyla birlikte farklı cevapların ve çeşitli vizyon ve değerlendirmelerin ortaya çıkması doğaldı. Çatışmacı ortam, bütün bunları eritip tek bir hedef etrafında birleştirmek için uygun değildi; yönetici elit birbiriyle uzlaşamadı, bu da dağılmalarını, parçalanmalarını ve enerjilerini tüketmelerini kolaylaştırdı.

İç çatışma, sadece liderliğe değil, -mensupların çoğuna da- cemaatin tecrübelerini objektif bir şekilde değerlendirme kabiliyetini yitirtti. Cemaati koruma adı altında gerek Müslüman Kardeşler'in vizyonu ve yönelimleri gerekse daha büyük tecrübelerden ve potansiyellerden istifade etme hakkındaki tartışmalar dondu kaldı. Bu yolda görevden el çektirme, soruşturma açma, ayrılma ve diğerlerinin örgütsel meşruiyetini ortadan kaldırma gibi örgüt içi mücadeleler yaşandı. Devrimci kararlılık ve devrimci seçenekler başlığı altında aşırılıklar ve hatalar ortaya çıktı ve bunun da neticesi, daha fazla örgütsel tükeniş ve zikre değer herhangi bir siyasi etkisi bulunmayan, daha pahalıya patlayan fedakarlıklar oldu.

Bu çatışmanın tırmanması, farklılıkları ve güvensizliği arttırdı; hiçbir mekanizma veya girişim bu korkuları ve endişeleri gidermekte başarılı olamadı. Dr. Muhammed Kemal'in yönetimini

reddeden tarihi liderlik, cemaat içindeki kapışma fikrini tamamen yok etmek istiyordu. Cemaatin idari yapısı olan ve tüm üyelerinin bağlı bulunduğu Dr. Muhammed Kemal yönetimi acziyete düştü. 2014 Şubat'ından beri örgütsel meşruiyete sahip olan, yurtdışında cemaati temsil eden bir yapı kurmayı ve yurtiçinde de cemaati temsilen genç bir sözcü getirmeyi başaran, tüzükte düzeltme yapmaya, tabanda kapsamlı seçimlere gitmeye ve gençlerin çoğuna yaklaşmaya çalışan, 2014 Ağustos'undan itibaren yeni strateji ve vizyonlar denemeye girişen Dr. Muhammed Kemal yönetimi bütün bunlara rağmen, yüksek perdeden devrimci söylemlerine uygun siyasi hedeflerini gerçekleştirmeyi, çatışmayı doğru düzgün idare etmeyi ve cemaat içindeki gücünü korumayı, kendisine bu çatışmayı sürdürmesini sağlayacak gerekli kaynakları tasarrufuna almayı başaramadı.

Buna mukabil, Dr. Mahmut İzzet'in meşruiyetini ve kararlarını destekleyen gruptan birçokları, gelişim ve değişimin tehlikeli sonuçlar doğurduğu kanaatindeydi; tarihi liderliğin, cemaatin temposunu dizginlemek ve Ocak 2011 öncesi yaygın olan fitri temkinliliğe, merkeziliğe ve liderlik tarzına geri dönmek için kullanmaya çalıştığı pederşahi his ağır bastı.

Dr. Muhammed Kemal'in Ekim 2016'da öldürülmesinin ardından, kendisine Genel Büro adını veren ve yine kendisini Dr. Muhammed Kemal'in meşru ve seçilmiş yönetiminin devamı sayan grupla çekişme devam etti. Grup, Mısır'ın karmaşık siyasi ve güvenlik ortamında ağır bir iç çekişme ve çatışmayı ve maliyetli bir siyasi kan kaybını miras aldı. (Dr. Muhammed Kemal yönetiminin şekillendirdiği) Yurtdışındaki Müslüman Kardeşler Ofisinin istifası sonrası yurtdışındaki sembollerin parçalanması da arttı; bazı üyeler ayrıldı, bazıları da içerideki yeni genç yönetimle ihtilafa düştü; bir kısmı bağımsız olarak çalıştı, bir kısmı da tarihi liderlikle bağlantıya geçti. (Kendisini Mısır içinde Genel Büro olarak isimlendiren) bu grup, sayıca az olmakla birlikte, üyelerini örgütsel olarak kontrol altına almaya ve ümitlerini, hayallerini ve vizyonlarını "Vizyon ve Bazı Revizyonlar" başlıklı belgelerde sunmaya çalıştı. Grup, hâlâ siyasi krizlerle taşıdığı mirasın zorluğuyla ve -Müslüman Kardeşler'e veya siyasi sahneye somut- yeni bir şey sunamama gerçeğiyle yüzleşiyor.

Bu kriz, hangi taraftan olursa olsun, içerideki ve dışarıdaki genç-yaşlı birçok cemaat mensubunda derin bir yara bıraktı, hapishaneler ve tutukevlerinde acılara acı ekledi; cemaat, mensuplarının -kapasiteyi ve etkinliği geliştirme- ümidini rüzgâr gibi uçurdu gitti. Haziran 2017'de -sayısı 100'e ulaşan genç İhvan örneklemeyle- yaptığımız bir ankete göre, gençlerin %38'i Müslüman Kardeşler teşkilatının canlılığına ve etki gücüne yakında tekrar kavuşmasının mümkün olmadığı görüşündeydi, %36'sı kesin bir öngöründe bulunmakta müteredditti, sadece %25'lik bir kesim teşkilatın tekrardan çok daha dinamik ve etkin olabileceği kanaatindeydi.⁸⁵ Bu oranlar, aynı zamanda iç örgütsel çatışmanın cemaat mensupları üzerinde bıraktığı hayal kırıklığını da gösteriyordu. Yine örneklemin %33'ü Mısır'da demokratikleşmeye doğru bir değişikliğin tekrardan yaşanabileceğini belirtirken, %39'luk bir kesim bunun gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu, %26 ise bu konuda bir tahminde bulunamayacağını söyledi.⁸⁶

Referanslar

- 1- <https://www.aljazeera.net/news/arabic/2013/8/17/ناوخإل-ل-مراعإل-ادشرمزل-ل-ل-ج-ل-ل-تق-م>
- 2- <https://www.aljazeera.net/news/arabic/2013/8/20/رصمب-ني-مزل-س-مزل-ان-ناوخإل-ادشرمزل-ل-ل-تق-م>
- 3- <https://www.almasryalyoum.com/news/details/252626>
- 4- <https://www.elwatannews.com/news/details/275808>
- 5- <https://www.elwatannews.com/news/details/279595>
- 6- http://www.bbc.com/arabic/middleeast/2013/08/130829_egypt_beltagi_arrested
- 7- https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2013/10/131026_egypt_ekhwan_arrest
- 8- <https://www.almasryalyoum.com/news/details/319755>
- 9- (Birinci ve ikinci) Yüksek İdare Komitesine bağlı cemaatin merkezi komitelerinden birisinin Haziran 2015 tarihindeki sorumlusu. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 10- Cemaatin Genel Şura Meclisi üyesi (2), 2011'de Mısır şehirlerinden birinin (2) Müslüman Kardeşler sorumlusu, 2014 Ekim'inde Yüksek İdare Komitesi üyesi. Ocak 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 11- (Birinci ve ikinci) Yüksek İdare Komitesine bağlı cemaatin merkezi komitelerinden birisinin Haziran 2015 tarihindeki sorumlusu. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 12- 2014'te cemaatin merkezi komitelerinden birinin sorumlusu, 2013 sonu-2014 başında Mısır şehirlerinden birinin İdari Büro üyesi. Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 13- Bir Mısır üniversitesinin Müslüman Kardeşler sorumlusu ve 2014'te Mısır şehirlerinden birinin İdari Büro üyesi. Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 14- 2014'te cemaatin merkezi komitelerinden birinin sorumlusu, 2013 sonu-2014 başında Mısır şehirlerinden birinin İdari Büro üyesi. Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 15- Cemaatin ikinci kademe Yüksek İdare Komitesi üyesi ve Eylül 2015'te Mısır şehirlerinden birinin İdari Büro üyesi. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 16- Cemaatin ikinci kademe Yüksek İdare Komitesi üyesi ve Eylül 2015'te Mısır şehirlerinden birinin İdari Büro üyesi. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 17- Cemaatin ikinci kademe Yüksek İdare Komitesi üyesi ve Eylül 2015'te Mısır şehirlerinden birinin İdari Büro üyesi. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 18- Cemaatin Genel Şura Meclisi üyesi (1), 2011'de Mısır şehirlerinden birinin (1) Müslüman Kardeşler sorumlusu, Yurtdışındaki Müslüman Kardeşler Derneği idari üyesi. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 19- Cemaatin ikinci kademe Yüksek İdare Komitesi üyesi ve Eylül 2015'te Mısır şehirlerinden birinin İdari Büro üyesi. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 20- 2014 yılından 2015 başına Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinde İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 21- Cemaatin Genel Şura Meclisi üyesi (2), 2011'de Mısır şehirlerinden birinin (2) Müslüman Kardeşler sorumlusu, 2014 Ekim'inde cemaatin Yüksek İdare Komitesi üyesi. Ocak 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 22- (Birinci ve ikinci) Yüksek İdare Komitesine bağlı cemaatin merkezi komitelerinden birisinin Haziran 2015 tarihindeki sorumlusu. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 23- Cemaatin ikinci kademe Yüksek İdare Komitesi üyesi ve Eylül 2015'te Mısır şehirlerinden birinin Müslüman Kardeşler sorumlusu. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 24- Cemaatin ikinci kademe Yüksek İdare Komitesi üyesi ve Eylül 2015'te Mısır şehirlerinden birinin Müslüman Kardeşler sorumlusu. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 25- Cemaatin Genel Şura Meclisi üyesi (2), 2011'de Mısır şehirlerinden birinin (2) Müslüman Kardeşler sorumlusu, 2014 Ekim'inde cemaatin Yüksek İdare Komitesi üyesi. Ocak 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 26- Mısır şehirlerinden birinde Planlama Komitesi üyesi. Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 27- (Birinci ve ikinci) Yüksek İdare Komitesine bağlı cemaatin merkezi komitelerinden birisinin Haziran 2015 tarihindeki sorumlusu. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 28- Cemaatin Genel Şura Meclisi üyesi (3), 2005-2012 arasında Mısır şehirlerinden birinin (3) Müslüman Kardeşler sorumlusu, 2015'te Yurtdışında Kriz Yönetimi Bürosu (veya Yurtdışındaki Müslüman Kardeşler Bürosu) üyesi. Ocak 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 29- Mısır şehirlerinden birinde Planlama Komitesi üyesi. Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 30- (Birinci ve ikinci) Yüksek İdare Komitesine bağlı cemaatin merkezi komitelerinden birisinin Haziran 2015 tarihindeki sorumlusu. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 31- Cemaatin ikinci kademe Yüksek İdare Komitesi üyesi ve Eylül 2015'te Mısır şehirlerinden birinin Müslüman Kardeşler sorumlusu. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.

- 32- 2014 yılından 2015 başına Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinde İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 33- 2014 yılından 2015 başına Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinde İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 34- 2014 yılından 2015 başına Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinde İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 35- 2014 yılından 2015 başına Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinde İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 36- Cemaatin Genel Şura Meclisi üyesi (3), 2005-2012 arasında Mısır şehirlerinden birinin (3) Müslüman Kardeşler sorumlusu, 2015'te Yurtdışında Kriz Yönetimi Bürosu (veya Yurtdışındaki Müslüman Kardeşler Bürosu) üyesi. Ocak 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 37- Cemaatin Genel Şura Meclisi üyesi (3), 2005-2012 arasında Mısır şehirlerinden birinin (3) Müslüman Kardeşler sorumlusu, 2015'te Yurtdışında Kriz Yönetimi Bürosu (veya Yurtdışındaki Müslüman Kardeşler Bürosu) üyesi. Ocak 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 38- 2014 yılından 2015 başına Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinde İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 39- 2014'te cemaatin merkezi komitelerinden birinin sorumlusu, 2013 sonu-2014 başında Mısır şehirlerinden birinin İdari Büro üyesi. Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 40- Mısır şehirlerinden birinde Planlama Komitesi üyesi. Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 41- 2013'e kadar üniversite öğrencilerinden sorumlu birimin başkan yardımcısı. Haziran 2017'de ve Ocak 2019'da gerçekleştirilen iki mülakat.
- 42- Cemaatin ikinci kademe Yüksek İdare Komitesi üyesi ve Eylül 2015'te Mısır şehirlerinden birinin Müslüman Kardeşler sorumlusu. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar
- 43- 2014 yılından 2015 başına Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinde İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 44- 2014 yılından 2015 başına Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinde İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 45- 2014 yılından 2015 başına Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinde İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 46- <https://almsryoon.com/story/630545/> دا لبل اجراخ-ة مرأة-رادإ-ب-ت كم-ب-ا خ ت ن اب-2015-ل ب ق ت س ت-ن او خ إ ل ا
- 47- <https://arabi21.com/story/805322/> اه-ل-اي م س ر-ا ث د ح ت م-ر ص ت ن م-د م ح م-ن ل ع ت-ن او خ إ ل ا
- 48- <https://www.almsryoon.com/story/750147/> ة ع ام ر ج ل-ال اه ت ر ج-ة ل خ ل ا د-ا ت اب ا خ ت ن-ا س ل ل او ك-ف ش ك-ي ر ص ت ن م
- 49- <http://mubasher.aljazeera.net/news/> ن ي م ل س م ل-ا ن او خ إ ل ا-ة ع ام ر ج ل-ا م ر ا ع-ا ن-م أ ت ل-ز-ا ل-ن ي س ح-دوم ح م
- 50- (Birinci ve ikinci) Yüksek İdare Komitesine bağlı cemaatin merkezi komitelerinden birisinin Haziran 2015 tarihindeki sorumlusu. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 51- (Birinci ve ikinci) Yüksek İdare Komitesine bağlı cemaatin merkezi komitelerinden birisinin Haziran 2015 tarihindeki sorumlusu. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 52- Cemaatin Genel Şura Meclisi üyesi (1), 2011'de Mısır şehirlerinden birinin (1) Müslüman Kardeşler sorumlusu, Yurtdışındaki Müslüman Kardeşler Derneği idari üyesi. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 53- Cemaatin Genel Şura Meclisi üyesi (1), 2011'de Mısır şehirlerinden birinin (1) Müslüman Kardeşler sorumlusu, Yurtdışındaki Müslüman Kardeşler Derneği idari üyesi. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 54- 2013'e kadar üniversite öğrencilerinden sorumlu birimin başkan yardımcısı. Haziran 2017'de ve Ocak 2019'da gerçekleştirilen iki mülakat.
- 55- (Birinci ve ikinci) Yüksek İdare Komitesine bağlı cemaatin merkezi komitelerinden birisinin Haziran 2015 tarihindeki sorumlusu. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 56- (Birinci ve ikinci) Yüksek İdare Komitesine bağlı cemaatin merkezi komitelerinden birisinin Haziran 2015 tarihindeki sorumlusu. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 57- Mısır Cumhuriyeti, Müslüman Kardeşler idari yapısında 7 coğrafi bölgeye ayrılmıştır.
- 58- <https://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/egypt/2015/06/02/> ن م ر ح ل اد ب ع و-ن ل ز غ-دوم ح م-ن ي ن او خ إ ل ا-ن ي ن ي دا ي ق ل ا-ل ع-ض ب ق ل ا
- 59- <https://www.youm7.com/story/2015/6/2/> ن م ر ح ل اد ب ع و-ن ل ز غ-دوم ح م-ن ي ن او خ إ ل ا-دا ش ر ا-ب-ت كم-و ض ع-ي و اق ر ش ل-ا م ر ي ط ع ل-ا د ب ع-ل ع-ض ب ق ل ا
- 60- <https://ikhwanonline.info/> ا ش ر ل ا-ب-ت كم-و ض ع-ة و ي ل ع-د ع-س-دوم ح م-د-ا ق ت ع ا
- 61- <https://rassd.com/143899.htm>
- 62- <https://arabi21.com/story/887978/> ن ي م ل س م ل-ا ن او خ إ ل ل-ة د ي د ج-ة ر ا د ا-ة ن ج ل-ل ك ش ت-ن ل ع ي-ت ز ع-دوم ح م
- 63- <https://www.alquds.co.uk/> ي م ر ا ل ع ا ل-ا ث د ح ت م ل-ا ل ل ي ق ي-ن د ن ل ب-ن او خ إ ل ا-ب-ت كم
- 64- <https://almsryoon.com/story/837385/> ت ي س-ن او خ إ-ح ت ت ف ي-ت ز ع-دوم ح م
- 65- <https://ar.haberler.com/arabic-news-858529/>
- 66- Cemaatin Genel Şura Meclisi üyesi (1), 2011'de Mısır şehirlerinden birinin (1) Müslüman Kardeşler sorumlusu, Yurtdışındaki Müslüman Kardeşler Derneği idari üyesi. Ekim 2018-Ocak 2019 arasında gerçekleştirilen mülakatlar.
- 67- 2013'e kadar üniversite öğrencilerinden sorumlu birimin başkan yardımcısı. Haziran 2017'de ve Ocak 2019'da gerçekleştirilen iki mülakat.
- 68- 2014 yılından 2015 başına Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinde İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 69- <https://www.mbc.net/pages/> ي م ر ا ل ع ا ل-ا ج ا ت ن ا ل-ة ن ي د م-ن ع-ء ا ب ر ه ك ل-ا ع ا ط ق ن-ا ة ك ل ش م-ل ي ص ا ف ت/article/ر ص م-ي-ف-ث د ح ي
- 70- 2014 yılından 2015 başına Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinde İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.

- 71- 2014 yılından 2015 başına kadar Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinde İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 72- <https://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2015/3/5/ريزو-الخيول-ادلة-ريزو-الخيول-ادلة>
- 73- <https://www.alaraby.co.uk/society/2015/3/7/مركز-لؤلؤ-ذي-فنت-رصم>
- 74- <http://mubasher.aljazeera.net/news/الجنة-الجنة-الجنة>
- 75- <https://www.alkarama.org/ar/articles/msr-tnfydh-hkm-aladam-fy-hq-mhmwd-hsn-rmdan-njm-bd-mhakmt-ghyr-adlt>
- 76- <https://www.alaraby.co.uk/politics/2015/5/17/مصم-ذي-فنت-رصم>
- 77- <http://www.masralarabia.com/الجنة-الجنة-الجنة>
- 78- <https://www.alaraby.co.uk/politics/2015/7/1/المأل-مصم-الجنة>
- 79- Cemaatin Genel Şura Meclisi üyesi (2), 2011'de Mısır şehirlerinden birinin (2) Müslüman Kardeşler sorumlusu, 2014 Ekim'inde cemaatin Yüksek İdare Komitesi üyesi. Ocak 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 80- 2014 yılından 2015 başına Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinin İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 81- 2014 yılından 2015 başına Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinin İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 82- 2014 yılından 2015 başına Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinin İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 83- <https://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/egypt/2015/10/27/الجنة-الجنة-الجنة>
- 84- 2014 yılından 2015 başına Merkezi Delta bölgesi şehirlerinden birinin İdari Büro üyesi; Temmuz 2019'da gerçekleştirilen mülakat.
- 85- Cemaatin gençleri ile gerçekleştirilen anket, Haziran 2017.
- 86- Cemaatin gençleri ile gerçekleştirilen anket, Haziran 2017.

AL SHARQ FORUM HAKKINDA

Al Sharq Forum, amacı; Şark bölgesi halklarının siyasal gelişimi, sosyal adalete kavuşması ve ekonomik refaha erişmesi için uzun vadeli stratejiler geliştirmek olan, bağımsız ve uluslararası bir kuruluştur. Al Sharq Forum, bu hedefini; demokratik katılım ideali, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog, sosyal adalet ve kamu yararını gözeterek araştırmaları teşvik ederek gerçekleştirmektedir.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

الشرق
ALSHARQ FORUM

research.sharqforum.org

[f](#) [t](#) [v](#) [w](#) SharqForum /

